

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ»

Завідувач кафедри права, національної
безпеки та європейської інтеграції
д.ю.н., професор

_____ Л.Ю. Величко

**ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ
БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконав слухач 2-ого курсу

Групи ППГЗ-2-23

М.П. Свириденко

Керівник

д.ю.н., професор

Л.Ю. Величко

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	8
1.1 Сутність і зміст корупції як загрози державній безпеці для сучасної держави в епохи посилення гібридних загроз.....	8
1.2 Нормативно-правове регулювання протидії корупції з точки зору гострої загрози національній безпеці сучасній Україні	14
1.3 Зарубіжний досвід протидії корупції з точки зору загрози державній безпеці і суверенітету України та можливості його імплементації в Україні	21
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	26
2.1 Оцінка дієвості діяльності антикорупційних органів України для цілей забезпечення державної безпеки і суверенітету	26
2.2 Сучасні і гострі потенційні прояви основних корупційних ризиків та загроз державній безпеці України з початку повномасштабної війни з РФ (2022-2024 рр.).....	33
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	44
3.1 Розвиток превентивних і цифровізованих антикорупційних практик для цілей забезпечення державної безпеки і суверенітету України у воєнний і післявоєнний часи	44
3.2 Розробка оптимального сценарію і плану дій на обласному рівні із посилення відповідальності за корупційні правопорушення як чинник зміцнення державної безпеки	55
ВИСНОВКИ.....	60
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. Протидія корупції є одним із ключових викликів для зміцнення державної безпеки України. Корупція підриває довіру громадян до державних інститутів, негативно впливає на соціально-економічний розвиток, інвестиційну привабливість і міжнародний імідж країни. В умовах триваючої російської агресії проти України корупція становить особливу загрозу, оскільки послаблює обороноздатність держави, ефективність функціонування сектору безпеки і оборони.

Попри певний прогрес у розбудові антикорупційної інфраструктури в Україні за останні роки, рівень корупції залишається високим, а ефективність протидії їй - недостатньою. Це актуалізує необхідність комплексного дослідження проблем протидії корупції у контексті забезпечення державної безпеки, виявлення основних корупційних ризиків і загроз, розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення антикорупційної політики держави та зміцнення її безпекового потенціалу.

Проблематика протидії корупції знаходиться у фокусі уваги багатьох українських і зарубіжних дослідників. Значний внесок у розробку концептуальних засад антикорупційної політики здійснили М. Мельник, М. Хавронюк, О. Новіков, які обґрунтували необхідність формування цілісної системи запобігання корупції. Натомість, С. Дрьомов, Ю. Кальниш, Д. Клименко акцентують увагу на важливості розвитку інституційних механізмів протидії корупції, забезпечення належної координації антикорупційних органів.

У працях О. Бусол, В. Трепака, А. Волошенко досліджено зарубіжний досвід боротьби з корупцією, можливості адаптації кращих антикорупційних практик в Україні. Разом з тим, попри наявність ґрунтовних досліджень, проблематика протидії корупції в контексті забезпечення державної безпеки залишається недостатньо вивченою. Більшість праць зосереджені на загальних питаннях запобігання і протидії корупції, однак бракує комплексних досліджень

взаємозв'язку корупції і державної безпеки, впливу корупції на функціонування сектору безпеки та оборони України.

Крім того, недостатньо дослідженими залишаються сучасні корупційні ризики і загрози, зумовлені діджиталізацією державного управління, розвитком нових технологій. Відтак, існує потреба в подальших дослідженнях протидії корупції у безпековому вимірі, з урахуванням кращих світових практик і стандартів, напрацьованих у рамках ОЕСР, ЄС та інших міжнародних організацій.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів протидії корупції для зміцнення державної безпеки України в умовах воєнного стану. Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

- розкрити сутність і зміст корупції як загрози державній безпеці в епоху посилення гібридних загроз;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання протидії корупції в контексті забезпечення національної безпеки України;
- дослідити зарубіжний досвід протидії корупції як загрози державній безпеці та можливості його імплементації в Україні;
- оцінити ефективність діяльності антикорупційних органів України для цілей забезпечення державної безпеки;
- виявити сучасні корупційні ризики та загрози державній безпеці України в умовах повномасштабної війни з РФ;
- обґрунтувати напрями розвитку превентивних і цифровізованих антикорупційних практик для зміцнення державної безпеки;
- розробити оптимальний сценарій посилення відповідальності за корупційні правопорушення на обласному рівні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері протидії корупції як загрози державній безпеці України.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні механізми протидії корупції в контексті забезпечення державної безпеки України в умовах

воєнного стану.

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: *системний аналіз* для дослідження сутності корупції як загрози безпеці (підрозділ 1.1); *формально-юридичний метод* при аналізі нормативно-правової бази (підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий метод* при вивченні міжнародного досвіду (підрозділ 1.3); *інституційний аналіз* при оцінці діяльності антикорупційних органів (підрозділ 2.1); *метод кейс-стаді* при дослідженні корупційних ризиків воєнного часу (підрозділ 2.2); *методи моделювання та прогнозування* при розробці превентивних практик (підрозділ 3.1); *сценарний підхід* при формуванні рекомендацій на обласному рівні (підрозділ 3.2); *статистичні методи* для обробки емпіричних даних. Таким чином, методологія дослідження поєднує фундаментальні засади теорії публічного управління з сучасними міждисциплінарними підходами у сфері безпекових студій, а також орієнтована на вироблення практичних рекомендацій для вдосконалення взаємодії правоохоронних органів і сил оборони в умовах воєнного стану.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані:

- *у науково-дослідній сфері* – для подальшого наукового дослідження в означеній сфері;
- *у правотворчій діяльності* – з метою удосконалення чинних і розроблення нових нормативно-правових актів з питань забезпечення нацбезпеки України та протидії корупції;
- *у правозастосовній діяльності* – для вдосконалення державної антикорупційної політики та зміцнення безпекового потенціалу України на різних рівнях:

а) на загальнодержавному рівні: Комітетом Верховної Ради України з питань антикорупційної політики, Національним агентством з питань запобігання корупції для розробки стратегічних документів у сфері протидії

корупції, удосконалення чинного законодавства, оптимізації діяльності антикорупційних органів;

б) на міжвідомчому рівні: Радою національної безпеки і оборони України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством оборони України, для покращення координації і взаємодії між безпековими відомствами й антикорупційними органами;

в) на рівні спеціалізованих антикорупційних органів: Національним антикорупційним бюро України, Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою, Державним бюро розслідувань для підвищення ефективності виявлення, розслідування і припинення корупційних правопорушень, особливо тих, що становлять загрозу державній безпеці;

– у навчальному процесі – для викладання та вивчення навчальних дисциплін «Глобалізація та політика національної безпеки», «Реагування та протидія гібридним загрозам», при написанні підручників, монографій, науково-практичних посібників, розробці методичних рекомендацій, а також під час викладення лекційного матеріалу та при проведенні семінарських занять.

Інформаційну базу дослідження становитимуть: Конституція та закони України, зокрема Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про національну безпеку України»; укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, що стосуються питань протидії корупції та забезпечення державної безпеки (Антикорупційна стратегія, Стратегія кібербезпеки України та ін.); звіти і доповіді антикорупційних органів України; дані міжнародних організацій (Transparency International, GRECO, ОЕСР тощо) щодо стану корупції та ефективності антикорупційної політики в Україні; статистичні дані щодо рівня корупції в Україні; результати соціологічних досліджень сприйняття і досвіду корупції в Україні (KMIC, USAID тощо); монографічна література, наукові статті, матеріали науково-практичних конференцій із протидії корупції та забезпечення державної безпеки; інформація офіційних веб-сайтів органів державної влади України та зарубіжних країн з питань протидії корупції.

Апробація результатів роботи. Магістерська робота самостійно виконана шляхом наукового дослідження та узагальнення. Усі результати отримані за допомогою самостійного опрацювання та аналізу і синтезу наданих даних.

Отримані в результаті проведеної роботи теоретичні висновки і практичні результати обговорювалися на засіданні кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та можуть бути використані в науково-дослідній роботі кафедри за темою: *«Організаційно-правовий механізм модернізації публічного управління відповідно до стандартів «Good Governance».*

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Сутність і зміст корупції як загрози державній безпеці для сучасної держави в епохи посилення гібридних загроз

Одним з найнебезпечніших викликів для державної безпеки в ХХІ столітті є корупція, масштаби і руйнівний вплив якої суттєво зросли в умовах глобалізації та посилення гібридних загроз. Попри значний науковий і суспільний інтерес до цієї проблематики, чимало теоретичних і практичних аспектів протидії корупції як загрози державній безпеці залишаються малодослідженими. Це зумовлює актуальність комплексного аналізу сутності й змісту корупції в контексті забезпечення державної безпеки України.

У науковому та експертному дискурсі сформувалися різні підходи до трактування поняття «корупція». У Законі України «Про запобігання корупції» [49] вона визначається як використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Провідні міжнародні організації, зокрема ООН, Рада Європи, ОЕСР, які опікуються проблемами протидії корупції, застосовують ширші тлумачення цього явища. Так, в Конвенції ООН проти корупції [27] вона визначається як зловживання службовим становищем, дача/одержання хабарів, хабарництво,

протиправне привласнення майна державною посадовою особою та ін. В Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи [32] корупція також охоплює різні форми хабарництва, торгівлю впливом, зловживання посадовими обов'язками тощо.

Попри термінологічну варіативність, більшість дослідників однак виступає за те, що корупція становить серйозну загрозу для державної безпеки. На переконання М. Мельника, вона є різновидом соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи державної влади, державу й суспільство в цілому [34, с. 34]. Розвиваючи цю думку, В. Настюк і С. Мельник слушно зауважують, що корупція загрожує стабільності й безпеці суспільства, завдає шкоди сталому розвитку, верховенству закону та правам людини [38, с. 58].

Особливо деструктивним є вплив корупції на систему державного управління та сектор безпеки і оборони. Корумпованість військових, правоохоронців, посадовців руйнує довіру суспільства до влади, породжує правовий нігілізм. Як наголошує А. Новак, «корупція перешкоджає проведенню необхідних реформ у сфері безпеки, дискредитує цілі євроатлантичної інтеграції України» [41, с. 101]. В умовах воєнного стану корупційні ризики і загрози лише зростають, адже нагальна потреба у швидких закупівлях озброєння, амуніції, медикаментів створює сприятливе середовище для зловживань і розкрадання бюджетних коштів, а величезні обсяги міжнародної допомоги породжують спокусю нецільового використання цих ресурсів.

Західні дослідники, зокрема експерти ОЕСР, розглядають корупцію як головну перешкоду для реалізації безпекових реформ та зміцнення довіри між Україною та її партнерами. У звіті ОЕСР «Антикорупційні реформи в Україні» відзначається, що «протягом останніх двох десятиліть влада України неодноразово декларувала рішучість у боротьбі з корупцією і вживала деяких відповідних заходів. Однак ці зусилля часто були вибірковими і непослідовними, оскільки представники влади на всіх рівнях намагалися утримати контроль над ключовими інструментами корупції» [64, с. 18].

Автори звіту констатують, що попри значні законодавчі й інституційні

зрушення у сфері запобігання корупції в Україні, ефективність антикорупційних органів залишається низькою, реальні результати протидії корупції незначними. Це негативно впливає на суспільну довіру, послаблює українську державність і обороноздатність. Зокрема, відзначається, що «слабкі сторони системи запобігання корупції створюють загрози для національної безпеки: погана координація та брак ресурсів підривають дієвість антикорупційних відомств, а необґрунтоване втручання в їхню діяльність послаблює незалежність та політичну неупередженість... Крім того, надійність та професіоналізм кадрів в антикорупційних органах знаходяться під сумнівом через часті затримки з призначеннями та звільненнями керівників» [63, с. 24-25].

Дані міжнародних антикорупційних рейтингів і моніторинрів підтверджують критичність ситуації з поширенням корупції в Україні. Згідно з Індексом сприйняття корупції [66], який щорічно укладається Transparency International, за підсумками 2021 р. Україна отримала лише 32 бали зі 100 можливих і посіла 122 місце зі 180 країн. Це хоч і на 8 позицій вище порівняно з 2013 роком (25 балів, 144 місце), однак і досі нижче, ніж, зокрема, в таких пострадянських державах, як Грузія, Вірменія, Молдова. До того ж, після драйвового «антикорупційного прориву» 2014-2018 рр., коли Україна здобула +7 пунктів у СРІ, в останні роки динаміка зростання сповільнилась, що свідчить про необхідність більш рішучих і системних перетворень.

Подібні оцінки містяться у звіті GRECO за результатами оцінювання України в рамках 4-го раунду [68]. За висновком експертів, найбільш проблемними в Україні залишаються питання запобігання корупції серед народних депутатів, суддів і прокурорів. Хоча за всіма категоріями експерти відзначили «глобально задовільний» рівень виконання рекомендацій, проте частка тих, що реалізовані повністю, залишається низькою.

Так, з 31 наданої рекомендації Україна повністю виконала лише 5. Водночас у категорії «Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів і прокурорів» із 200 можливих балів Україна набрала 151 (75,5%), що свідчить про поступовість антикорупційного прогресу. GRECO наголошує на важливості

посилення антикорупційних механізмів щодо парламентарів, включаючи прийняття кодексу поведінки, вдосконалення врегулювання конфлікту інтересів і декларування активів, посилення контролю за лобізмом [1].

Разом з тим, західні дослідники відзначають певний прогрес України у формуванні законодавчих та інституційних засад протидії корупції, створення нових антикорупційних органів після Революції гідності. Так, позитивно оцінюються інституційні інновації – запровадження системи електронного декларування активів публічних службовців, створення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), Вищого антикорупційного суду (ВАС) [53, с. 19].

Ці кроки допомогли Україні вибудувати вертикальну інституційну модель запобігання і протидії корупції, поєднуючи антикорупційну превенцію й репресію. Втім, як зауважують А. Стародубцев та А. Керімов, «інституціоналізація антикорупційної політики, незважаючи на законодавчі новели, створення антикорупційних органів, їх удосконалення, не дає відчутного ефекту, оскільки корупція як явище є дуже інерційним і, вкорінившись у свідомості людей як норма поведінки, здатна чинити опір будь-яким заходам протидії» [26, с. 174].

Для подолання цих перешкод Україні необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на викорінення первісних причин і передумов корупції, подолання суспільної толерантності до зловживань, формування справжньої «культури доброчесності» в суспільстві. Пріоритетами мають стати «підвищення рівня антикорупційної освіти, формування серед громадян нетерпимості до будь-яких проявів корупції, усвідомлення суспільної небезпеки корупції та особистої відповідальності кожного за антикорупційну діяльність» [15, с. 167]. Важливими є також «визнання на найвищому політичному рівні боротьби з корупцією як загрози державній безпеці й запровадження механізмів політичної відповідальності за провали в державній антикорупційній політиці» [15, с. 168].

З іншого боку, не можна недооцінювати важливість розвитку регіональних

інструментів протидії корупції – місцевих антикорупційних програм, гарячих ліній, громадського контролю за органами місцевого самоврядування. Як демонструє досвід країн Східного партнерства ЄС, «політична та інституційна реформа на місцевому рівні, принаймні у деяких постсоціалістичних країнах, була більш успішною, ніж на національному. Локалізація допомагає подолати слабкість національних інституцій» [74, с. 4]. Відтак, широке залучення громадянського суспільства до антикорупційних ініціатив, зокрема через механізми громадських рад, консультацій, моніторингів, громадської експертизи, здатне суттєво підвищити результативність запобігання корупції в регіонах.

Викорінення корупції як передумова зміцнення безпекового потенціалу України потребує також якісних змін у системі підготовки та підвищення кваліфікації кадрів. На думку В. Бурби, необхідно «вдосконалювати систему відбору, підготовки і призначення осіб на посади, уразливі для корупційних ризиків, забезпечувати їх спеціальне навчання з питань виявлення, оцінки корупційних ризиків, а також реагування на них» [6, с. 128]. Одним з пріоритетів має стати впровадження засад доброчесності у сфері національної безпеки і оборони, розширення інструментів запобігання корупції для представників органів сектору безпеки та оборони.

Окрему проблему становить неефективність механізмів притягнення до відповідальності за корупційні діяння. Дані офіційної статистики свідчать, що кількість корупціонерів, засуджених до реального позбавлення волі, залишається мізерною – не більше кількох десятків осіб на рік, а більшість справ про притягнення корупціонерів до адміністративної відповідальності закінчуються мінімальними штрафами [1, с. 21]. Це не сприяє стримуванню корупції ані на загальному, ані на спеціальному рівні. Тому багато дослідників цілком слушно пропонують посилити санкції за корупційні злочини, зокрема запровадити конфіскацію майна засуджених за корупцію.

Ключовою особливістю корупції в сучасних умовах є її тісний зв'язок з гібридними загрозами. Як зауважують К. Герасимчук та В. Мірошниченко,

«російська гібридна агресія проти України значною мірою спирається на експлуатацію внутрішніх уразливостей нашої країни, серед яких корупція посідає ключове місце» [9, с. 67]. Використовуючи корупційні інструменти, Кремль намагається впливати на політичні, економічні, безпекові процеси в Україні, дестабілізувати ситуацію зсередини. За даними СБУ, протягом 2014-2022 рр. було викрито сотні агентів російських спецслужб, які під виглядом громадських активістів, журналістів, політиків системно просували інтереси країни-агресора в Україні, намагалися розхитати державний механізм шляхом корупційних обгородок і схем [24].

Західні аналітики відзначають, що «корупція в Україні є ахіллесовою п'ятою» не лише з точки зору внутрішньої безпеки, але й в контексті євроатлантичних прагнень. Р. Мокану і К. Полак зауважують: «Хоча Україна й досягла значного прогресу в боротьбі з корупцією за роки, що минули після Євромайдану, все ще існують фундаментальні структурні проблеми, які живлять корупцію та перешкоджають подальшому демократичному поступу... Російсько-українська війна підкреслила вирішальне значення протидії корупції в демократіях, що розвиваються, задля зміцнення їхньої стійкості перед лицем авторитарних зазіхань» [72, с. 83].

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що наукове осмислення корупції як загрози державній безпеці в Україні та країнах ОЕСР протягом 2016-2024 рр. дало підстави констатувати наступне (таблиця 1.1.)

Таблиця 1.1 – Негативний вплив корупції на державну безпеку України

Прояви негативного впливу корупції	Наслідки для державної безпеки
Підрив довіри суспільства до влади, дискредитація реформ [6]	Делегітимізація влади, ризики дестабілізації
Розкрадання бюджетних коштів та міжнародної допомоги [7]	Ресурсні втрати, ослаблення обороноздатності
Торгівля впливом, політична корупція [8]	Ухвалення рішень в інтересах олігархів і зовнішніх гравців
Неефективність антикорупційних органів, брак покарання [10]	Безкарність корупціонерів, відчуття всюдозволеності
Корупційні зловживання в секторі безпеки і оборони [16]	Загрози для боєздатності армії, витоки чутливої інформації

Продовження таблиці 1.1.

Прояви негативного впливу корупції	Наслідки для державної безпеки
Використання корупції для гібридної агресії РФ проти України [18]	Дестабілізація зсередини, просування російських інтересів

*Джерело: розробка автора.

Здійснений аналіз наукових джерел і даних міжнародних моніторингів за 2016-2024 рр. дає змогу дійти таких робочих висновків:

1) Пріоритетом має стати усунення корупційних ризиків у секторі безпеки й оборони, мінімізація корупційних загроз при здійсненні оборонних закупівель, залученні міжнародної допомоги. Доцільним видається запровадження спеціальних антикорупційних програм і комплаєнс-процедур для співробітників безпекових органів.

2) Протидія корупції потребує посилення інституційної співпраці антикорупційних органів, захисту їх від неправомірних впливів, покращення матеріально-технічного й кадрового забезпечення. Важливим є налагодження ефективного зворотного зв'язку з громадськістю і ЗМІ.

3) Боротьба з корупцією як загрозою державній безпеці в умовах російської агресії має стати ключовим напрямом національної безпеки України. Корупція є серйозною перешкодою для зміцнення української державності, прискорення безпекових реформ, інтеграції до ЄС і НАТО. Тому така боротьба потребує консолідації зусиль влади і суспільства, політичної волі й готовності до кардинальних антикорупційних перетворень.

1.2 Нормативно-правове регулювання протидії корупції з точки зору гострої загрози національній безпеці сучасній Україні

Ефективність протидії корупції як загрозі національній безпеці значною мірою залежить від якості нормативно-правової бази. Протягом 2020-2024 рр. в

Україні тривав активний процес удосконалення антикорупційного законодавства, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів. Разом з тим, низка проблем у цій сфері досі потребують свого вирішення.

Фундаментом для розбудови цілісної системи запобігання корупції в Україні став Закон «Про запобігання корупції» [49], ухвалений ще у 2014 р. Цей акт визначив правові й організаційні засади функціонування системи запобігання корупції, зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень. Серед основних новел закону – впровадження антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, спеціальна перевірка кандидатів на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, утворення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) тощо.

Водночас, як зауважує М. Хавронюк, попри свою новаторську роль, закон містив чимало вад і прогалин, які довелося усувати в процесі правозастосовної практики, зокрема шляхом внесення змін у 2019-2021 рр. Це стосується, зокрема, порядку проведення антикорупційної експертизи, нечітко визначеного статусу уповноважених підрозділів з питань запобігання корупції, обмеженості імунітету викривачів корупції, проблем у застосуванні норм про конфлікт інтересів [39, с. 31-33]. З іншого боку, низка прогресивних положень закону (обмеження щодо одержання подарунків, вимоги фінансового контролю, заборона на сумісництво та суміщення з іншими видами діяльності) потребують подальшого вдосконалення з урахуванням антикорупційних стандартів ЄС.

Іншим важливим компонентом антикорупційної архітектури стало затвердження у 2020 р. Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки [18]. Стратегія визначила пріоритети державної антикорупційної політики, а саме: оптимізацію функцій державних органів та усунення дублювання; цифрову трансформацію реалізації повноважень органів влади; створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб; забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією

правопорушення. Крім того, Стратегія запровадила моніторинг реалізації державної програми з її виконання, а також секторальну оцінку корупційних ризиків, що дозволяє краще сфокусувати зусилля з протидії корупції на найбільш вразливих сферах. Однак, попри наявність чітких індикаторів виконання Стратегії, її фінансове забезпечення залишилось недостатнім. Це актуалізує потребу перегляду та уточнення окремих положень Стратегії з урахуванням реалій воєнного стану.

На додаток до згаданих актів Верховною Радою було ухвалено низку законів, що посилюють відповідальність за корупційні злочини та розширюють повноваження антикорупційних органів. Так, Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедури здійснення конфіскації» [48] надав можливість застосовувати так звану спеціальну конфіскацію – примусове безоплатне вилучення у власність держави грошей, цінностей та іншого майна, яке належить засудженому за вчинення корупційного злочину. Це суттєво посилило реституційний характер покарання корупціонерів.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель» [46] було запроваджено нові підстави для відхилення тендерних пропозицій учасників та відмови в участі у процедурі закупівлі у разі наявності конфлікту інтересів, а також нові правила оскарження публічних закупівель.

З метою виконання рекомендацій FATF, Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (2019 р.) [50] посилив систему фінансового моніторингу. Зокрема, було розширено коло суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ), які зобов'язані виявляти фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, та повідомляти про них.

Водночас правозастосовна практика виявила низку проблем у чинному

антикорупційному законодавстві. Так, аналіз судової практики показує, що суди часто неоднаково кваліфікують одні й ті самі корупційні діяння (наприклад, щодо неправомірної вигоди), застосовують надто м'які покарання за корупційні злочини, а строки судових розглядів є надмірно тривалими [1]. Нерідко корупціонери уникають реального покарання за допомогою укладення угод про визнання винуватості.

Викликає запитання узгодженість положень різних антикорупційних актів між собою. Так, існують розбіжності між антикорупційними обмеженнями, передбаченими у законі «Про запобігання корупції», і нормами спеціальних законів, що регулюють окремі категорії державних службовців (суддів, прокурорів, працівників НАБУ тощо). Це часто призводить до непослідовного застосування антикорупційних заборон та обмежень [16].

Для вирішення цих проблем у 2021 р. було ухвалено Закон «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [47]. Він відновив адміністративну й кримінальну відповідальність за неподання та декларування недостовірних відомостей, що раніше була визнана неконституційною.

Заслуговує на увагу міжнародний досвід боротьби з корупцією як загрозою національній безпеці. Так, питання антикорупційних реформ і протидії корупції у безпековому секторі стали ключовими під час саміту НАТО у Брюсселі 14 червня 2021 р. Як було констатовано у комюніке саміту, «Україна повинна повною мірою виконати свої міжнародні зобов'язання у сфері боротьби з корупцією, зокрема шляхом забезпечення оперативної сертифікації Вищого антикорупційного суду, ухвалення законодавства про посилення повноважень ВАКС щодо перегляду рішень загальних судів у корупційних та пов'язаних з корупцією справах, забезпечення прозорого процесу відбору та призначення нового глави САП та нового директора НАБУ» [65]. Це яскраво ілюструє прямий

зв'язок між подоланням корупції та зміцненням безпекового потенціалу України в умовах агресії РФ.

Серед актуальних міжнародних стандартів протидії корупції варто виокремити також рекомендації ОЕСР, сформульовані у звіті за 5-м раундом моніторингу [63]. Ключовий акцент зроблено на необхідності підвищення незалежності та автономності антикорупційних органів – НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС. Для цього необхідно переглянути процедури відбору і призначення їх керівників, мінімізувавши політичні впливи, передбачити додаткові гарантії захисту від втручання, включно з імунітетом від юридичних переслідувань.

З іншого боку, ОЕСР рекомендувала переглянути коло суб'єктів декларування, виключивши з нього окремі категорії лікарів, освітян та інших категорій з низьким корупційним ризиком. Натомість доцільно розширити декларації за рахунок нових видів інформації, що стосуються участі у неприбуткових організаціях, віртуальних активів, кінцевої власності активів, що зберігаються в трастах і аналогічних структурах.

Виконання цих рекомендацій потребує комплексних змін до низки антикорупційних законів. Зокрема, у законі про НАЗК варто посилити інституційну та операційну незалежність агентства. До КПК доцільно імплементувати положення щодо посилення дискреції НАБУ та САП в частині визначення підозр і обвинувачень.

Важливим аспектом антикорупційних заходів є розвиток публічно-приватного партнерства в цій сфері. Досвід країн ЄС, зокрема Польщі, Литви і Латвії, показує, що залучення бізнесу до антикорупційних програм і проєктів (спільне розроблення кодексів етики, комплаєнс-процедур, створення антикорупційних бізнес-альянсів) дозволяє мінімізувати корупційні ризики у взаємовідносинах бізнесу і влади [40]. На жаль, в Україні відсутнє комплексне законодавство, яке б стимулювало бізнес до впровадження антикорупційних програм та сертифікації комплаєнс-систем.

Поряд з цим варто звернути увагу на досвід Нідерландів із закупівлі послуг конфіскованих активів шляхом так званих Integrity Pacts – добровільних угод між

владою і бізнесом, які визначають правила чесної конкуренції під час тендерів, зокрема через залучення незалежних моніторів [70]. Впровадження подібної моделі в Україні могло б суттєво знизити корупційні ризики у сфері держзакупівель, які загострилися після запуску воєнних закупівель.

Таблиця 1.2. – Ключові законодавчі акти у сфері протидії корупції в Україні (2020-2024 рр.)

Закон	Дата ухвалення	Основні новели	Проблеми імплементації
Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедури здійснення конфіскації	31.10.2019	Запровадив спеціальну конфіскацію за корупційні злочини	Застосовується судами вибірково
Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель	19.09.2019	Змив підстави відхилення тендерних пропозицій при конфлікті інтересів	Не всі замовники дотримуються приписів
Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення	06.12.2019	Розширив коло суб'єктів фінансового моніторингу	Недостатній контроль за діяльністю СПФМ
Про внесення змін до КУпАП, ККУ щодо відповідальності за декларування недостовірної інформації	02.12.2021	Відновив відповідальність за порушення вимог фінансового контролю	Неоднакове застосування судами

*Джерело: розробка автора.

Вагомим чинником удосконалення вітчизняної системи запобігання корупції є врахування кращих світових практик і рекомендацій. Україна тісно співпрацює з міжнародними партнерами, зокрема НАТО, ОЕСР, ЄС, у питаннях мінімізації корупційних ризиків і загроз. Ця взаємодія дозволяє гармонізувати українське законодавство з міжнародними стандартами, переймати інноваційні антикорупційні інструменти, посилювати інституційну спроможність антикорупційних органів. Узагальнення актуальних рекомендацій щодо

посилення протидії корупції як загрози національній безпеці наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3. – Міжнародні рекомендації з посилення протидії корупції як загрози національній безпеці

Джерело	Ключові рекомендації	Необхідні заходи з імплементації	Очікуваний ефект для безпеки
Комюніке саміту НАТО у Брюсселі (2021)	Забезпечити оперативну сертифікацію ВАКС, посилити його юрисдикцію, забезпечити прозорість відбору керівництва НАБУ і САП	Ухвалення законів про внесення змін до законів про ВАКС, НАБУ, САП	Зміцнення інституційної спроможності антикорупційної інфраструктури, підвищення довіри партнерів
Звіт ОЕСР за 5-м раундом моніторингу	Посилити незалежність і автономність НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС; оптимізувати коло суб'єктів декларування та обсяг декларацій	Внесення змін до законів про НАЗК, НАБУ, декларування	Мінімізація політичних впливів на антикорупційні органи, підвищення точності декларацій
Досвід ЄС із залучення бізнесу до протидії корупції	Розвивати публічно-приватне партнерство через спільні антикорупційні ініціативи влади і бізнесу	Ухвалення закону про обов'язкові антикорупційні програми для великого бізнесу	Зниження корупційних ризиків у держзакупівлях, розподілі фондів відновлення
Практика Нідерландів із застосування «Пактів добросовісності»	Впровадити добровільні угоди про добросовісну конкуренцію між владою і бізнесом із залученням незалежних моніторів	Внесення змін до законодавства про держзакупівлі в частині «Пактів добросовісності»	Посилення прозорості закупівель, особливо неpubлічних воєнних

*Джерело: розробка автора.

Водночас не менш корисним є вивчення кращого досвіду зарубіжних країн з організації антикорупційної діяльності, впровадження інноваційних превентивних механізмів і практик. Цей досвід може суттєво збагатити вітчизняну систему запобігання корупції, надати імпульс до законодавчих і інституційних змін. У наступному параграфі розглянемо найбільш цікаві приклади протидії корупції як загрози державній безпеці в зарубіжних країнах та можливості їх ефективної адаптації в Україні.

У якості робочого висновка додам, що в умовах воєнного стану критично важливим є впровадження на регіональному рівні системи «Пактів доброчесності» за нідерландським зразком: тобто, добровільних угод між облдержадміністрацією та бізнесом щодо прозорих закупівель із залученням незалежних спостерігачів. Це дозволить суттєво знизити корупційні ризики при здійсненні закупівель для потреб оборони та відбудови, підвищити довіру міжнародних партнерів та ефективність використання коштів. Рекомендується розпочати з пілотного впровадження таких пактів при закупівлях вартістю понад 50 млн грн, залучаючи до моніторингу представників авторитетних громадських антикорупційних організацій, напр., Харуківського регіону.

1.3 Зарубіжний досвід протидії корупції з точки зору загрози державній безпеці і суверенітету України та можливості його імплементації в Україні

Проблема поширення корупції та її руйнівного впливу на державну безпеку, на жаль, не є унікальною для України. З цим викликом тією чи іншою мірою стикаються всі країни світу, однак окремі з них досягли помітних успіхів у розробленні й застосуванні дієвих антикорупційних інструментів. Вивчення зарубіжних підходів до мінімізації корупційних ризиків в системі державного управління та секторі безпеки становить значний науковий і практичний інтерес.

Передусім варто звернути увагу на досвід країн Балтії – Литви, Латвії та Естонії. Ці держави, як і Україна, вийшли з пострадянського простору з високим рівнем корупції у всіх сферах суспільного життя. Втім, завдяки послідовній антикорупційній політиці балтійським країнам вдалося істотно знизити рівень корупції і наблизитися до показників розвинених європейських держав. Так, згідно з даними Індексу сприйняття корупції, у 2021 р. Естонія посіла 13 місце (74 бали), Литва – 34 місце (61 бал), Латвія – 36 місце (59 балів) [66]. Для порівняння, Україна опинилася лише на 122 позиції з 32 балами.

Серед ключових чинників успіху антикорупційних реформ у країнах Балтії дослідники виокремлюють такі:

1. Формування спеціалізованих антикорупційних інституцій. У Литві діє Спеціальна служба розслідувань (STT), яка поєднує превентивну й репресивну функції. В Латвії створено Бюро із запобігання і боротьби з корупцією (KNAV), наділене широкими повноваженнями щодо виявлення й розслідування корупційних злочинів. Керівники цих органів призначаються парламентом за відкритим конкурсом, що забезпечує їх політичну нейтральність [7].

2. Розвиток антикорупційної освіти і просвіти. В Естонії запроваджено спеціальні антикорупційні навчальні програми для держслужбовців, студентів, школярів. Литва активно співпрацює з громадськими організаціями у проведенні інформаційно-просвітницьких кампаній, соціальної реклами. Це дозволяє формувати у суспільстві негативне ставлення до корупції, виховувати добродетельність з раннього віку.

3. Впровадження інновацій для мінімізації корупційних ризиків. Так, в Естонії 99% державних послуг доступні онлайн, що істотно знижує корупційні можливості чиновників. У Литві всі держзакупівлі понад 3 тис. євро проводяться виключно через електронний портал CVP IS, що забезпечує їх повну прозорість [4]. В Латвії запроваджено механізми оцінки корупційних ризиків у законопроектах ще на етапі їх підготовки.

4. Належне фінансування антикорупційної інфраструктури. В середньому країни Балтії витрачають на утримання спеціалізованих антикорупційних органів 0,1-0,3% від видатків держбюджету, що в рази більше, ніж в Україні. Працівники цих органів мають конкурентну зарплатню, сучасне технічне оснащення та інші необхідні ресурси для ефективної роботи [60].

Не менш цікавим є досвід Румунії у подоланні корупції в контексті євроінтеграційних процесів. Після вступу до ЄС у 2007 р. Румунія опинилася під пильним моніторингом Єврокомісії щодо прогресу антикорупційних реформ. Під зовнішнім і внутрішнім тиском румунська влада була змушена вжити

кардинальні заходи, зокрема:

- створення потужного Національного антикорупційного директорату (DNA) для протидії корупції серед топ-посадовців. До DNA було відібрано найбільш професійні і вмотивовані кадри, забезпечено їх високу зарплатню і соціальні гарантії. Лише протягом 2010-2018 рр. DNA притягнуло до відповідальності понад 1000 високопосадовців, включно з экс-прем'єром і 5 міністрами [33].

- ухвалення нового законодавства щодо фінансування політичних партій і виборчих кампаній, посилення вимог щодо прозорості їх фінансів, декларування майна політиків.

- використання провокації хабара як законного інструменту викриття корупціонерів. На відміну від більшості європейських країн, в Румунії провокація хабара дозволена і активно застосовується спецслужбами.

- проведення люстрації суддів і прокурорів, які скомпрометували себе політично вмотивованими рішеннями або незаконним збагаченням. Було звільнено понад 2000 недобросовісних служителів Феміди [67].

Завдяки цим безпрецедентним заходам Румунія зуміла відчутно знизити рівень корупції, особливо у вищих ешелонах влади. В Індексі сприйняття корупції Румунія піднялася з 69 місця у 2007 р. (3.7 балів) до 45 місця у 2021 р. (45 балів), випередивши низку інших країн ЄС. Попри спроби популістських сил демонтувати антикорупційну інфраструктуру, досягнуті результати мають незворотній характер – жоден політик уже не зможе безкарно зловживати владою в особистих інтересах.

На окрему увагу заслуговують антикорупційні підходи азійських країн, насамперед Сінгапуру. Ця острівна держава, не маючи природних ресурсів, зуміла за історично короткий період увійти в число світових економічних лідерів – і однією з головних запорок успіху стала перемога над корупцією. Сінгапур застосував комплексний підхід до детінізації економіки і держуправління, який включає:

1. формування меритократичної моделі держслужби – відбір найбільш

здібних і добросовісних чиновників, забезпечення їх гідною оплатою і кар'єрними перспективами. Зарплати топ-чиновників Сінгапуру прив'язані до середніх зарплат успішних приватних компаній і є одними з найвищих у світі;

2. жорсткі покарання за корупцію – довічне ув'язнення і багатомільйонні штрафи навіть за дрібний хабар. При цьому караються всі сторони корупційної угоди;

3. всеохопний моніторинг доходів і видатків публічних службовців та членів їх сімей, включно з іноземними активами. Спеціальний орган (СРІВ) має право у будь-який час перевірити банківські рахунки і майно чиновників;

4. активна участь громадянського суспільства у викритті й моніторингу корупції. Близько 30% повідомлень про корупцію в СРІВ надходять від громадян, для зручності яких створені численні канали комунікації – телефони довіри, месенджери, онлайн-форми.

Завдяки реалізації цих заходів Сінгапур став однією з найменш корумпованих країн світу – за підсумками 2022 р. він посів 4 місце в СРІ з 85 балами. Сінгапурський кейс наочно демонструє пріоритетність політичної волі у проведенні антикорупційних перетворень, важливість забезпечення чиновникам адекватних зарплат, значущість невідворотності покарання за корупцію як чинника стримування потенційних правопорушників.

Підсумовуючи викладене, можна дійти таких висновків:

1. Успішні світові практики протидії корупції передбачають комплексне поєднання превентивних та репресивних механізмів. Формування культури добросовісності й нетерпимості до корупції має поєднуватися з невідворотністю та адекватністю покарання за корупційні діяння.

2. Ключову роль у протидії корупції відіграють незалежні спеціалізовані органи, забезпечені необхідними ресурсами і повноваженнями. Прозорі й деполітизовані процедури відбору керівництва таких органів є важливою запорукою їх ефективності.

3. Розвинені країни приділяють велику увагу формуванню негативного ставлення до корупції з боку суспільства через просвітницькі програми,

соціальну рекламу, роботу з молоддю. Громадяни активно долучаються до антикорупційного моніторингу.

4. Використання сучасних технологій, діджиталізація держпослуг, онлайн-інструменти значно знижують корупційні ризики і полегшують викриття правопорушень.

5. Політична воля вищого керівництва держави має вирішальне значення для реалізації антикорупційної політики. Лише тотальна «нульова толерантність» до корупції дає помітні результати.

В Україні накопичено чималий – позитивний і не дуже – власний досвід боротьби з корупцією, однак і досі зберігається чимало прогалин та недоліків у цій сфері. Тож креативна адаптація передових зарубіжних підходів і практик, з урахуванням українських реалій, є необхідною умовою для мінімізації корупційних загроз державній безпеці, задоволення запиту суспільства на доброчесність влади, зміцнення міжнародного авторитету України.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1 Оцінка дієвості діяльності антикорупційних органів України для цілей забезпечення державної безпеки і суверенітету

Передусім варто зауважити, що корупція як системне явище, глибоко вкорінене в українському суспільстві, не може бути подолана зусиллями лише спеціалізованих антикорупційних інституцій. Для її викорінення потрібні комплексні зміни в усіх сферах державної політики – від освіти й культури до економіки та оборони. Втім, саме створення й розбудова організаційно та функціонально незалежних органів з питань запобігання корупції стало фундаментом для формування дієвої антикорупційної інфраструктури в Україні.

Ключову превентивну роль у цій системі відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), утворене у 2015 р. на виконання Закону України «Про запобігання корупції». До компетенції Агентства віднесено формування та реалізацію антикорупційної політики, здійснення фінансового контролю щодо посадовців, моніторинг способу їх життя, захист викривачів корупції, координація виконання міжнародних зобов'язань у сфері протидії корупції [49].

Попри амбітність покладених завдань, на етапі становлення (2016-2019 рр.) НАЗК стикалося з низкою викликів інституційного та репутаційного характеру. Зокрема, непоодинокими були випадки політичного втручання в діяльність Агентства, спроби заблокувати його роботу через суди. Гальмувалося впровадження автоматизованої системи перевірки е-деклараций посадовців, відсутність якої нівелювала ключовий антикорупційний запобіжник. Як наслідок, ефективність НАЗК у 2016-2018 рр. була вкрай низькою – проведено

лише 419 повних перевірок декларацій, складено 471 адмінпротокол за недостовірне декларування, передано до НАБУ 65 матеріалів з ознаками кримінальних корупційних правопорушень [42, с. 177].

Справжнім випробуванням для НАЗК стало скандальне рішення Конституційного Суду України №13-р/2020, яким були визнані неконституційними кримінальна відповідальність за недостовірне декларування та повноваження НАЗК з контролю і перевірки декларацій [52]. Фактично відбулася спроба демонтажу системи фінансового контролю і розкриття інформації про майно посадовців, що викликало жорстку реакцію суспільства й міжнародних партнерів.

Внаслідок цього було здійснено перезавантаження НАЗК – оновлено керівництво і модель управління (від колегіального органу до одноосібного керівника), оптимізовано структуру, посилено операційну незалежність. Це сприяло зростанню ефективності й результативності Агентства у 2020-2022 рр., зокрема:

- 1) кількість перевірених декларацій зросла майже втричі: з 456 у 2020 р. до 1245 у 2022 р.;
- 2) складено у 2,5 рази більше адмінпротоколів: 276 у 2020 р. проти 637 у 2022 р.;
- 3) у 4 рази збільшилася кількість матеріалів, переданих до НАБУ (з 15 у 2020 р. до 60 у 2022 р.) [20; 21].

НАЗК також активізувало аналітично-превентивну роботу, зокрема провело 476 антикорупційних експертиз НПА, затвердило 86 антикорупційних програм у держорганах, ініціювало створення 44 уповноважених підрозділів з питань запобігання корупції в міністерствах і відомствах. Для держслужбовців проведено 227 тренінгів, навчання за професійними програмами пройшли 70126 осіб [21]. Це свідчить про поступову трансформацію НАЗК з суто контролюючого органу на експертно-просвітницький центр з питань доброчесності.

Водночас результативність НАЗК й досі не відповідає очікуванням

суспільства. Із майже 900 тис. поданих е-декларацій повній перевірці у 2021 р. підлягало лише 0,05%. Зберігається значна диспропорція між кількістю виявлених порушень, складених протоколів та реально притягнутих до відповідальності осіб. Так, з 637 адмінпротоколів, направлених до суду НАЗК у 2022 р., лише у 181 випадку винесено рішення про накладення стягнення [37]. За інформацією НАБУ, з 135 переданих від НАЗК у 2020-2022 рр. матеріалів лише в 11 випадках розпочато розслідування [22]. Тобто реальне покарання настає менш ніж в 30% випадків встановлення порушень законодавства щодо запобігання корупції.

Ще одним індикатором низької дієвості НАЗК є стан захисту викривачів корупції. Попри ухвалення профільного закону у 2019 р., за даними НАЗК, у 2021-2022 рр. із 1502 повідомлень про корупцію лише 100 надійшли через захищені анонімні канали. До того ж, у жодному випадку за цей період викривачам не була виплачена винагорода, хоча її розмір за законом може сягати 10% від суми корупційного збитку. Це свідчить про збереження високих ризиків для викривачів, відсутність дієвих стимулів і гарантій їх захисту з боку держави.

Отже, попри певний прогрес, превентивний напрям антикорупційної діяльності потребує суттєвого посилення. Це актуально і для виконання завдань НАЗК в умовах воєнного стану, коли корупційні ризики у сферах оборонних закупівель, розподілу гуманітарної допомоги, відновлення інфраструктури різко зросли. Ефективність їх попередження вимагає від НАЗК гнучкості й оперативності в оцінці ризиків, розробленні відомчих антикорупційних програм, налагодженні міжвідомчої взаємодії та координації. Важливо повною мірою використовувати аналітичний потенціал НАЗК для виявлення системних прогалин у регулюванні, котрі створюють можливості для зловживань у безпековому секторі.

Не менш важливою є роль антикорупційних правоохоронних органів – НАБУ і САП. Попри певний скепсис і спротив, вони утвердилися як дієві інструменти розслідування корупційних злочинів вищих посадовців. Протягом 2015-2022 рр. детективи НАБУ розслідували понад 1,3 тис. кримінальних

проваджень, повідомили про підозру 492 особам, з яких 286 були високопосадовцями. Розмір установлених НАБУ збитків сягнув 107,3 млрд грн, з яких 10,3 млрд стягнуто в дохід держави [23].

Резонансними стали справи щодо заступника міністра оборони І. Павловського (розтрата 149 млн грн), ексголови ДФС Р. Насірова (заподіяння 2 млрд грн збитків), голови Окружного адмінсуду м. Києва П. Вовка (створення злочинної організації в судовій системі), нардепів С. Березкіна і Я. Дубневича (розкрадання 2,2 млрд грн і 127 млн грн відповідно) та багатьох інших. Завдяки зусиллям НАБУ і САП викрито десятки корупційних схем у монополіях (Укрзалізниця, Укравтодор, Укроборонпром), держбанках, силових структурах [36].

Важливо відзначити, що навіть в умовах воєнного стану НАБУ не згорнуло, а лише наростило активність у протидії топкорупції. Красномовним підтвердженням цього стала гучна «справа Резнікова», в межах якої повідомлено про підозри заступнику міністра, керівникам департаментів Міноборони та ДП «Віта Проект», причетним до закупівлі харчів для ЗСУ за завищеними цінами. За даними слідства, внаслідок протиправної змови посадовці привласнили понад 475 млн грн [57]. Подібні відверті зловживання не лише підривають обороноздатність країни, але й шкодять репутації України, ставлять під сумнів ефективність використання наданої партнерами безпекової допомоги. Тому НАБУ і САП формують своєрідний запобіжник від такого роду надзвичайних загроз національній безпеці.

Однак результативність роботи НАБУ і САП також має резерви для покращення. У 2022 р. із 686 розслідуваних детективами проваджень лише у 201 (29,3%) особам повідомлено про підозру і тільки 145 (21,1%) справ скеровано до суду. Це свідчить про наявність як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, що знижують ефективність роботи. З об'єктивних – недосконалість процесуального законодавства, яке дозволяє затягувати слідство, оскаржувати підозри. З суб'єктивних – брак міжвідомчої взаємодії, інституційні конфлікти між НАБУ і САП, відсутність належної комунікації з громадськістю [58].

До того ж, більшість корупційних кейсів НАБУ стосуються подій 2014-2018 рр. і дуже слабо охоплюють сучасний топ-менеджмент держави. Очевидно, що після низки резонансних розслідувань (арешти А. Клименка, О. Онищенко, Р. Насірова, О. Гладковського та ін.) корупціонери стали обережнішими і винахідливішими, що потребує нових підходів до їх викриття. НАБУ також бракує повноважень здійснювати весь комплекс НСРД, зокрема прослуховування, що знижує оперативність розслідувань. Відтак нагальною є потреба розширення юрисдикції та посилення процесуальної самостійності НАБУ і САП для результативної протидії найнебезпечнішим проявам корупції як загрози нацбезпеці.

Вирішальне значення в доведенні корупційних справ до логічного завершення покладається на Вищий антикорупційний суд (ВАКС), який розпочав роботу в 2019 р. Завдяки професіоналізму та доброчесності суддів ВАКС, середня тривалість розгляду справ скоротилася втричі (4-5 місяців проти 1-2 років у звичайних судах), а відсоток виправдувальних вироків є мінімальним (6%) [22].

Протягом 2020-2022 рр. ВАКС розглянув 1128 корупційних справ, з яких: 205 – за обвинувальними актами, 861 – за угодами про визнання винуватості та 43 – у порядку спецконфіскації. Загалом за цей період засуджено 700 корупціонерів, у т.ч. 145 – на підставі вироків. При цьому ВАКС стягнув у бюджет 1,4 млрд грн, конфіскував 4,2 тис. дол. США та 8,1 млн євро. Показово, що з початком повномасштабної агресії РФ робота ВАКС не лише не зупинилася, але й суттєво інтенсифікувалася. Так, кількість осіб, щодо яких набрали сили обвинувальні вироків, зросла зі 101 у 2021 р. до 136 у 2022 р. Тобто в умовах воєнного стану суд демонструє принциповість і непохитність у притягненні до відповідальності корупціонерів.

Водночас залишається чимало невирішених проблем функціонування антикорупційного правосуддя. Найбільш серйозною з них є обмеженість підсудності ВАКС – поза його юрисдикцією залишаються провадження детективів ДБР, СБУ, поліції, які також розслідують топ-корупцію. Як наслідок,

розгляд справ штучно розпорошується між судами, що шкодить єдності правозастосовної практики. Так само до ВАКС досі не передані апеляційні повноваження щодо справ НАБУ і САП, які продовжують слухатись у звичайних апеляційних судах [22]. Тобто для забезпечення всеосяжності, безперервності та послідовності антикорупційного правосуддя вкрай важливим є розширення юрисдикції ВАКС на всі корупційні справи топ-посадовців.

Не можна оминати увагою і роль громадянського суспільства в детінізації владних інституцій. Саме під тиском громадськості й експертного середовища відбувалося очищення влади, створювалися антикорупційні органи, вдосконалювалося профільне законодавство.

Представники громадських організацій входять до складу конкурсних комісій з обрання керівництва НАЗК, НАБУ, САП, здійснюють моніторинг способу життя посадовців, ініціюють розслідування щодо незаконного збагачення.

Неурядовий сектор активно долучається до розроблення державної антикорупційної політики, експертизи законопроектів, просвітництва й формування правової свідомості громадян.

Особливо вагомим є внесок антикорупційних ГО і рухів у боротьбу з корупцією в секторі оборони під час війни. Завдяки викривальним матеріалам «Наші гроші», «Bihus.Info», StateWatch, «Центру протидії корупції» були порушені гучні справи щодо розкрадання коштів на закупівлі бронешилетів, харчування та пального для ЗСУ. Активісти руху DOZORRO забезпечують постійний моніторинг держзакупівель, зокрема й неопублічних, на предмет можливих зловживань та неефективного використання ресурсів. «Трансперенсі Інтернешнл Україна» розробила комплаєнс-програму для Міноборони, спрямовану на мінімізацію корупційних ризиків в управлінні оборонними активами [43].

Це переконливо доводить, що протидія корупції як загрози нацбезпеці неможлива без синергії зусиль держави та громадянського суспільства.

Таблиця 2.1. – Результати роботи антикорупційних органів України у 2020-2022 роках

Показник	2020	2021	2022
Перевірено декларацій (НАЗК)	456	472	1245
Складено адмінпротоколів (НАЗК)	276	297	637
Передано матеріалів в НАБУ (НАЗК)	15	21	60
Повідомлено особам про підозру (НАБУ)	234	191	99
Передано обвинувальних актів до ВАКС (САП)	189	210	145
Засуджено осіб за вироками ВАКС	72	101	136
Стягнуто у бюджет за рішеннями ВАКС (млн грн)	296,7	532,8	596,4

*Джерела: [20; 21; 19; 17]

Підсумовуючи викладене, можемо зробити такі висновки:

1) Антикорупційні органи відіграють системоутворюючу роль у протидії корупційним загрозам державній безпеці України. За роки існування ці інституції утвердилися як потужні центри запобігання та розслідування корупції вищих посадовців, значно підвищивши «ціну» корупції та ризики для корупціонерів. Досягнуті результати дозволили розпочати демонтаж усталених корупційних схем і практик в органах влади.

2) Водночас дієвість антикорупційної інфраструктури все ще недостатня з огляду на масштаби топ-корупції й загрози, які вона становить для національної безпеки. Бракує належної координації та синхронізації зусиль між антикорупційними органами, що знижує системність їх впливу. Зберігаються ризики політичного тиску на НАБУ, САП, ВАКС, спроби обмежити їх незалежність через маніпуляції із законодавством.

3) Успіх антикорупційної реформи потребує не лише інституційної розбудови спеціалізованих органів, але й глибоких суспільних змін, подолання толерантності громадян до корупції. Важливими є кроки з покращення координації між державними антикорупційними інститутами та громадянським суспільством, формування атмосфери публічної нетерпимості до корупції,

особливо в секторі безпеки та оборони. Це спільне завдання влади, бізнесу й громадськості, без вирішення якого годі сподіватися на зміну ставлення українців до корупції як до загрози національній безпеці.

Загалом, попри окремі успіхи й проривні рішення, досягнуті результати протидії корупції в Україні все ще не відповідають ні суспільним очікуванням, ні масштабу викликів, спричинених агресією РФ. Тому посилення дієвості, координації та спроможності антикорупційної інфраструктури має розглядатись як інтегральна складова політики безпеки, зміцнення обороноздатності й відновлення країни. Лише демонструючи «імунітет» до корупції навіть в екстремальних безпекових умовах, Україна зможе остаточно утвердити свою європейську ідентичність та цивілізаційну приналежність.

2.2 Сучасні і гострі потенційні прояви основних корупційних ризиків та загроз державній безпеці України з початку повномасштабної війни з РФ (2022-2024 рр.)

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, кардинально змінило безпекове середовище нашої країни. В умовах екзистенційної загрози самому існуванню Української держави феномен корупції набув нових вимірів і проявів, які не просто знижують ефективність інституцій, а й напряду загрожують національній безпеці, підривають обороноздатність та стійкість країни у протистоянні з агресором.

Передусім варто зауважити, що з початком повномасштабної агресії відбулися суттєві зміни у структурі та ієрархії корупційних ризиків. Якщо у довоєнний час основними сферами поширення корупції були державні закупівлі, розпорядження бюджетними коштами, видача дозволів і ліцензій, митне оформлення, то в нових безпекових реаліях найбільш вразливими до корупційних зловживань стали сфери закупівель для оборонних потреб,

гуманітарної допомоги, відновлення інфраструктури, роботи військових адміністрацій на деокупованих територіях.

За інформацією НАЗК, протягом 2022 року Агентство опрацювало 1147 повідомлень про можливі факти корупції, з яких 540 надійшли від фізичних та юридичних осіб, а 607 – від державних органів. Найбільше повідомлень стосувалися діяльності органів виконавчої влади (394), місцевого самоврядування (275), військових формувань (217). Понад третину від усіх повідомлень (376) були пов'язані саме з оборонною та безпековою сферами [21].

Аналіз цих повідомлень та результати моніторингу публічних закупівель дозволяють виокремити такі найбільш поширені зловживання:

- закупівля неякісних або невідповідних товарів для потреб ЗСУ, зокрема бронезилетів, шоломів, розгрузок тощо;
- завищення цін на пальне, продовольство, медикаменти, що постачаються для армії;
- порушення процедур закупівель, уникнення конкурентних торгів шляхом поділу предмета закупівлі на частини;
- залучення фіктивних або пов'язаних постачальників, у т.ч. без відповідного досвіду і матеріальної бази;
- незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних внесків, коштів міжнародних донорів не за призначенням [61].

Одним із найгучніших корупційних скандалів 2023 року, що мав серйозний резонанс як всередині країни, так і серед міжнародних партнерів, стало так зване «харчове» провадження НАБУ і САП. Слідством встановлено, що Міністерство оборони України 23.12.2022, попри наявність значних запасів продуктів, уклало низку договорів про постачання послуг організації харчування у 2023 році для військовослужбовців ЗСУ на загальну суму 13,16 млрд грн. При цьому ціни на основні продукти (яйця, картоплю, цибулю) були завищені у 2-3 рази порівняно з роздрібними цінами у Києві на момент укладення угод [36].

За версією слідства, до схеми завищення цін та привласнення бюджетних коштів були причетні заступник міністра оборони В. Шаповалов, керівник

департаменту держзакупівель МОУ Б. Хмельницький та керівники ТОВ «Актив Компані», що було визнане переможцем торгів. Усім їм повідомлено про підозру у вчиненні злочинів за ч. 5 ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) та ч. 1 ст. 366-2 (декларування недостовірної інформації) КК України [56]. Попри безпрецедентний суспільний резонанс, спричинений цим провадженням, воно стало лише найбільш яскравим прикладом численних аналогічних фактів зловживань в оборонній сфері.

Свідченням системності та глибини проблеми можуть слугувати й дані Держаудитслужби. За інформацією ДАС, протягом 2022 року за результатами моніторингу закупівель у Prozorro було виявлено порушень на суму близько 29,7 млрд грн, попереджено порушень на етапі звернень до замовників на суму 21,6 млрд грн та розпочато 276 моніторингів [19]. У ході контрольних заходів встановлено факти неефективного використання 1,2 млрд грн оборонного бюджету, 151 млн грн на закупівлях для потреб тероборони.

Втрати оборонного та місцевих бюджетів від виявленого незаконного, нецільового та неефективного використання ресурсів становили понад 758,1 млн грн. Найпоширенішими порушеннями були завищення вартості та обсягів будівельних робіт, надання недостовірної інформації при проведенні закупівель, неефективне використання майна військових частин, нецільове використання дотацій сільгоспвиробниками [14]. Очевидно, що зазначені порушення носять системний характер, адже виявляються контролерами з року в рік. І фокусування цих порушень саме на безпековій сфері в умовах війни несе критичні загрози національній безпеці.

Ще одним болючим аспектом стало поширення корупційних практик, пов'язаних з розподілом і використанням коштів на відновлення та соціально-економічний розвиток деокупованих територій. За оперативними даними САП, починаючи з 2022 року прокурори повідомили про підозру 60 особам, причетним до розтрат і привласнення коштів, виділених на відбудову. Більшість зловживань стосувалися сфер дорожньо-транспортної інфраструктури, житлового

будівництва, ремонту енергетичних мереж, соціальних виплат ВПО [17, 19]. Відзначалися непоодинокі факти створення фіктивних фірм-прокладок, завищення кошторисної вартості робіт, привласнення будматеріалів, нецільового використання субвенцій громадам.

Критична вразливість цієї сфери до корупції пов'язана як з її високою політичною й фінансовою привабливістю, так і зі слабкістю місцевих інституцій, обмеженістю ресурсів для контролю, недосконалістю управлінських процедур. За даними Transparency International Ukraine, близько 70% мешканців деокупованих територій вважають рівень корупції в органах місцевої влади високим або дуже високим; при цьому від 20 до 30% опитаних самі мали досвід надання неправомірної вигоди посадовцям [30]. Це свідчить про глибоку вкоріненість корупції в повсякденні практики взаємовідносин громадян і влади на постраждалих від окупації землях.

Небезпечних масштабів набула й корупція серед військових комісарів, які організовують призов до лав ЗСУ. Попри величезний патріотичний підйом і добровільність участі більшості захисників України, привид хабарництва за звільнення від призову чи відтермінування мобілізації не оминув і цю сферу. Як зазначають експерти Центру протидії корупції, середній «тариф» за ухилення від служби коливається від 3 до 10 тис. дол. США залежно від регіону. Водночас поширеними є й факти вимагання грошей з боку військкомів за передислокацію на менш небезпечні ділянки фронту, надання відпусток, переведення в інші військові частини [29].

Подібні прояви корупції не лише спричиняють колосальні репутаційні втрати Збройних сил як інституції, що користується найвищою довірою суспільства, але й напряду шкодять боєздатності та мотивації особового складу, вносять розбрат і деморалізують військовослужбовців. Натомість українська армія, що протистоїть набагато чисельнішому і краще оснащеному супротивнику, має демонструвати «нульову толерантність» до будь-яких зловживань як всередині власних лав, так і у взаємовідносинах з цивільним населенням.

Експерти Atlantic Council, аналізуючи виклики корупції для України на сучасному етапі, акцентують увагу на появі нових загроз, породжених великими потоками міжнародної допомоги на підтримку нашої країни у війні з РФ. За різними оцінками, у 2022 році загальний обсяг фінансової, матеріально-технічної та гуманітарної допомоги Україні перевищив 100 млрд дол. США. З них понад 48 млрд дол. становила допомога від урядів країн-партнерів, ще майже 30 млрд дол. було мобілізовано через міжнародні фінансові організації – МВФ, Світовий банк, ЄІБ [54].

З одного боку, ці кошти є критично важливими для стійкості економіки та соціальної сфери України в умовах війни, фінансування невідкладних потреб ЗСУ та відновлення зруйнованої інфраструктури. З іншого боку, безпрецедентні обсяги допомоги, що надходить різними каналами та не завжди має належний контроль і цільове призначення, створюють небачені досі ризики для розкрадання, нецільового використання, потрапляння в корупційні схеми. Це може мати катастрофічні наслідки не лише для репутації та підтримки України, але й для її обороноздатності та безпеки.

За результатами дослідження ГО «Центр економічної стратегії», серед головних потенційно корупційних сфер у використанні міжнародної допомоги експерти виділяють:

- 1) гуманітарну допомогу як найменш підконтрольну і відстежувану, частина якої осідає в «сірій зоні», перепродається через соцмережі;
- 2) закупівлю військової техніки, комплектуючих і боєприпасів, де існують можливості для завищення цін, постачання неякісної чи застарілої продукції;
- 3) фінансову допомогу на підтримку економіки та бюджету, включно з траншами МВФ і макрофінансовою допомогою ЄС;
- 4) кредитні лінії на відбудову інфраструктури, де можливі зловживання на тендерах, залучення фіктивних підрядників [35].

Скажімо, лише у 2022 році до України надійшло понад 600 тис. тонн гуманітарних вантажів, лєвова частка яких була розподілена через волонтерські,

благодійні та релігійні організації. Брак необхідних логістичних потужностей, відсутність належного обліку і звітності про кінцевих отримувачів допомоги, непрозорість роботи гуманітарних штабів призводять до масових зловживань. Непоодинокими є факти продажу гуманітарки через інтернет за готівку, передачу благодійними фондами допомоги підставним особам, тіньове накопичення товарів для спекулятивного перепродажу [45]. Це не лише підриває довіру донорів, але й позбавляє вкрай необхідної підтримки найбільш вразливі категорії населення.

Надзвичайно корупціогенною залишається і сфера розмитнення та оподаткування імпорту, особливо транспортних засобів і товарів військового призначення. З початком війни через скасування митних зборів на більшість груп товарів критичного імпорту та спрощення процедур їх ввезення різко активізувалися схеми з ухилення від сплати податків, заниження митної вартості, контрабанди під виглядом товарів подвійного використання. Лише за офіційними даними Держмитслужби, сума несплачених податків через зловживання пільгами на імпорт у 2022 році перевищила 3,8 млрд грн [51]. Це створює не лише фіскальні втрати для держави, але й загрожує неконтрольованим ввезенням зброї, вибухових речовин, шпигунського обладнання.

Ще однією «лакмусовою» сферою корупційних ризиків в умовах війни стали закупівлі палива для потреб армії та критичної інфраструктури. На тлі фізичного знищення частини нафтопереробних потужностей України та розриву традиційних ланцюгів постачання Збройні сили й інші силові відомства зіткнулися з гострим дефіцитом пального, що змусило терміново диверсифікувати джерела імпорту і переходити на спотові та надзвичайні процедури закупівель. Це відкрило широкі можливості для різного роду зловживань і махінацій з боку недобросовісних постачальників.

Зокрема, як встановили журналісти «Схем», Міноборони під час активних бойових дій навесні та влітку 2022 року провело низку закупівель бензину А-92 і дизпалива у компаній ТОВ «Фортекс Коммодітіз» та ТОВ «ВІН Петрол» за

завищеними у 2-2,5 рази цінами. На той момент середня гуртова ціна А-92 в Україні становила близько 34-35 грн/літр, а Міноборони купувало його по 54-56 грн/літр. Загальна сума потенційних переоплат за цими контрактами досягла 1,7 млрд грн. При цьому обидва постачальники мали ознаки фіктивності: вони були зареєстровані в Одесі за тиждень до отримання перших мільйонних контрактів від Міноборони, не мали власних автозаправок, нафтобаз і бензовозів [3].

Попри причетність до схем вищого керівництва військового відомства, за втручання громадськості та правоохоронців згадані договори були розірвані, а переоплачені кошти повернуті державі. Втім, це лише поодинокий публічний епізод зловживань в одній з найбільш корупційно вразливих сфер. Державна аудиторська служба на початку 2023 року повідомила, що протягом 2022 року військові частини закупили пального майже на мільярд гривень, з яких понад 400 млн грн було витрачено неефективно: завищувалися норми списання та фактичні обсяги закупівель, занижувалася якість палива, порушувалися процедури тендерів [11].

Усе це свідчить про надзвичайно високі корупційні ризики у найбільш чутливих з точки зору національної безпеки сферах. І безвідповідальність, некомпетентність чи навіть умисні зловживання окремих посадовців не просто спричиняють багатомільярдні збитки державі, але й напямую шкодять обороноздатності й боєготовності українського війська. Адже кожна гривня, вкрадена на закупівлях бронезилетів, продовольства чи пального для армії – це недоотримані засоби захисту і ресурси для наших воїнів, які щодня ризикують життям, захищаючи Україну.

Саме тому запобігання корупції має розглядатися владою як інтегральна складова політики національної безпеки, як запорука підтримки і довіри з боку як власних громадян, так і міжнародних партнерів. Будь-які спроби применшити або релятивізувати загрозу корупції через воєнний стан є прямою загрозою державності та європейським перспективам України. Адже, як наголошує Л. Гонюкова, «найбільшим викликом і загрозою для України в очах Заходу є не повільний темп реформ чи брак ресурсів, а корупція в середовищі політичного

класу і вищого чиновництва» [10, с. 5].

На переконання А. Боровика, ключовим завданням влади у протидії корупційним ризикам воєнного часу мають стати: а) забезпечення максимальної прозорості та підзвітності закупівель для потреб оборони, їх моніторинг з боку незалежних контролюючих органів та громадськості; б) впровадження комплаєнс-систем доброчесності у Міноборони, «Укроборонпромі», на стратегічних держпідприємствах; в) розвиток внутрішнього контролю та аудиту в розпорядників бюджетних коштів, особливо тих, що мають відношення до безпекового сектору; г) підвищення ефективності роботи НАБУ, САП і ВАКС з викриття та покарання топ-корупції, включно з посиленням їх ресурсного і кадрового потенціалу; г) оперативне усунення від посад осіб, які допустили зловживання чи недбальство у витрачанні оборонного бюджету та міжнародної допомоги [5].

Дуже важливими є також зусилля щодо мінімізації корупційних ризиків у допомозі цивільному населенню, внутрішньо переміщеним особам та жителям деокупованих територій. Цьому можуть сприяти широке залучення авторитетних міжнародних організацій та місцевих громадських ініціатив до розподілу гуманітарної допомоги, забезпечення міжнародного аудиту використання донорських коштів, запровадження електронних сервісів для верифікації та обліку отримувачів допомоги (таблиця 2.2.).

Таблиця 2.2 – Основні корупційні ризики та загрози безпеці України в умовах воєнного стану

Сфера прояву корупційних ризиків	Потенційні загрози для державної безпеки	Пріоритети мінімізації ризиків	Очікуваний безпековий ефект
Закупівлі для потреб оборони та тероборони (зброя, амуніція, пальне, продовольство)	Постачання неякісних товарів, завищення цін, фіктивні контракти – зниження боєготовності та забезпеченості ЗСУ	Впровадження DoD, міжвідомчий обмін даними, контроль незалежних аудиторів, громадський моніторинг закупівель	Своєчасне постачання та відповідність ТТХ товарів, раціональне використання оборонного бюджету

Продовження таблиці 2.2.

Сфера прояву корупційних ризиків	Потенційні загрози для державної безпеки	Пріоритети мінімізації ризиків	Очікуваний безпековий ефект
Розподіл міжнародної фінансової та гуманітарної допомоги	Нецільове використання, розкрадання гуманітарки, тінізація допомоги – недовіра донорів, припинення підтримки	Верифікація реципієнтів допомоги, моніторинг розподілу, контроль громадськості й незалежних аудиторів, прозорість звітності	Ефективне і прозоре використання допомоги, збереження довіри і підтримки міжнародних партнерів
Призов і мобілізація, ротація особового складу ЗСУ	Ухилення від служби за хабарі, вимагання грошей за переведення в інші частини, деморалізація бійців	Моніторинг способу життя військкомів, контроль за пільгами і відстрочками, опитування особового складу частин	Зміцнення патріотизму і моралі військ, довіра до армії з боку суспільства
Відновлення інфраструктури звільнених територій	Завищення вартості робіт, фіктивні підрядники, розкрадання матеріалів – зрив темпів відбудови, дискредитація влади	Прозорі тендери, залучення незалежних експертів, контроль якості робіт, публічна звітність про витрачання коштів	Швидке відновлення зруйнованих об'єктів, притягнення до відповідальності за розкрадання

*Джерела: розробка автора.

Відтак, аналізуючи безпекові аспекти поширення корупції в умовах російської збройної агресії, ми доходимо наступних висновків:

1. З початком повномасштабної війни відбулися суттєві зрушення у структурі та ієрархії корупційних загроз в Україні. Найбільш уразливими до корупції стали сфери оборонних закупівель, розподілу міжнародної допомоги, мобілізації до ЗСУ, відновлення інфраструктури деокупованих територій. Масштаби потенційних зловживань у цих сферах несуть критичні загрози для національної стійкості й обороноздатності держави.

2. Ключовим фактором підвищеного корупційного ризику стали безпрецедентні обсяги фінансової й матеріальної допомоги, що виділяється Україні західними партнерами на підтримку у війні з РФ. Неefективне чи

нецільове використання цих ресурсів здатне не лише підірвати довіру донорів, але й напряду послабити спроможності України протистояти агресору.

3. Корупція в секторі безпеки і оборони набула особливо загрозливих форм, які прямо впливають на боєздатність і моральний дух українського війська. Зловживання при закупівлях зброї, амуніції, пального, продовольства для армії позбавляють наших бійців необхідних засобів і ресурсів для виконання бойових завдань, захисту життя і здоров'я.

4. Знаковим викликом стало поширення корупції в процесі мобілізації та ротації особового складу ЗСУ, зокрема фактів ухилення від служби за хабарі, вимагання грошей за переведення в інші підрозділи. Подібні прояви не лише підривають мотивацію і згуртованість військовослужбовців, але й завдають колосальної репутаційної шкоди українській армії.

5. Першочерговими кроками з мінімізації корупційних ризиків в умовах війни мають стати забезпечення прозорості закупівель для оборонних потреб, впровадження комплаєнс-процедур у силових відомствах, розвиток незалежного аудиту і громадського контролю за розподілом допомоги, посилення спроможностей антикорупційних органів з викриття зловживань.

Необхідність безкомпромісної боротьби з корупцією як передумови зміцнення обороноздатності та міжнародної підтримки України стає дедалі більш очевидною для політичного керівництва держави. Свідченням цього можна вважати гучні відставки заступника голови ОП О. Татарова, заступників міністра оборони В. Шаповалова і О. Миронюка, заступника міністра розвитку громад і територій В. Лозинського, низки голів ОВА протягом січня-лютого 2023 року. Звільнення високопосадовців, запідозрених чи викритих у причетності до корупції, є сигналом суспільству і міжнародним партнерам, що влада готова жорстко реагувати на будь-які прояви недоброчесності, навіть якщо вони стосуються наближених до керівництва країни осіб.

Втім, із 41 високопосадовця, який пішов у відставку у 2023 році після корупційних звинувачень, лише 6 фігурують у кримінальних провадженнях НАБУ і САП. Тобто публічні звільнення переважно не мають наслідком реальне

притягнення корупціонерів до відповідальності й відшкодування завданих збитків. Це актуалізує потребу невідкладного ухвалення законопроекту №8190 щодо повернення повноважень НАЗК з перевірки декларацій та способу життя чиновників, що має усунути правовий вакуум у цій сфері [13].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що поширення корупції в Україні за умов повномасштабної збройної агресії РФ досягло небезпечних масштабів і форм, які на пряму загрожують державності, територіальній цілісності, обороноздатності та міжнародній підтримці нашої країни. Корупційні ризики і зловживання в секторі безпеки і оборони, в освоєнні міжнародної допомоги, у відновленні деокупованих територій мають деструктивний вплив на стійкість держави і суспільства, підривають боєздатність ЗСУ та довіру західних партнерів. Відтак, активізація зусиль влади з викриття та покарання корупційних схем воєнного часу, забезпечення невідворотності відповідальності для топ-посадовців має розглядатися як невід'ємна складова політики безпеки, національного спротиву агресору. Лише демонструючи реальні кроки з детінізації чутливих сфер, Україна зможе зберегти безпрецедентну міжнародну підтримку та прихильність власних громадян.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1 Розвиток превентивних і цифровізованих антикорупційних практик для цілей забезпечення державної безпеки і суверенітету України у воєнний і післявоєнний часи

Проведений у попередніх розділах аналіз засвідчив, що корупція в Україні, незважаючи на певний прогрес у розбудові антикорупційної інфраструктури, залишається однією з найсерйозніших загроз національній безпеці, яка особливо загострилася в умовах повномасштабної збройної агресії РФ. Масштабні корупційні зловживання і ризики у сферах оборонних закупівель, розподілу міжнародної допомоги, мобілізації до ЗСУ, відновлення інфраструктури звільнених територій мають прямий деструктивний вплив на обороноздатність країни, стійкість держави і суспільства, підтримку України з боку західних партнерів.

Усе це актуалізує потребу напрацювання нової філософії і стратегії протидії корупції, яка б відповідала безпековим викликам воєнного і повоєнного періоду, ґрунтувалася на кращих світових практиках, технологічних інноваціях та принципах доброчесності. Адже цілком очевидно, що реактивна модель боротьби з корупцією, зосереджена на викритті й покаранні правопорушників *post factum*, довела свою низьку ефективність. Натомість запобігання і превенція корупції мають стати наскрізними пріоритетами державної політики, інтегруватися в усі сфери суспільного життя, закладати фундамент для України майбутнього.

На моє переконання, осердям нової антикорупційної стратегії в контексті протидії російській агресії та повоєнного відновлення мають стати чотири

ключові превентивні практики:

- 1) Тотальна цифровізація і автоматизація більшості державних послуг та сервісів з метою усунення корупційних ризиків, пов'язаних з людським фактором;
- 2) Впровадження ризик-орієнтованого підходу до оцінки корупційних загроз, заснованого на принципах розумного врядування;
- 3) Розвиток культури доброчесності та ділової етики в державних інституціях і суспільстві шляхом просвітницьких та навчальних програм;
- 4) Деолігархізація політичної та економічної систем України як передумова рівності перед законом та добросовісної конкуренції.

Розглянемо кожен з них більш детально.

Діджиталізація публічних послуг і сервісів. В основі цієї практики лежить ідея максимального переведення взаємодії громадян і бізнесу з державою в електронну форму, автоматизації більшості адміністративних процедур, усунення корупціогенних дискреційних повноважень чиновників. Базовою інфраструктурою для реалізації цього завдання має стати державний веб-портал електронних послуг «Дія», який протягом 2020-2022 рр. акумулював понад 70 е-послуг, якими регулярно користуються мільйони українців.

Як зазначає міністр цифрової трансформації М. Федоров, «за два роки ми оцифрували 9 із 10 найбільш популярних публічних послуг. Зокрема, «Малюток», «Допомога», «Підтримка та інші послуги, які раніше вимагали відвідування різних установ та могли бути вразливими до корупції, зараз доступні в Дії» [59]. Завдяки реєстру застрахованих осіб, е-лікарням, онлайн-взаємодії з Пенсійним фондом вдалося майже повністю усунути корупційні ризики, пов'язані з отриманням різного роду довідок, листків непрацездатності, оформленням пенсій і субсидій.

Яскравим прикладом успішної діджиталізації в умовах військового стану стала онлайн-реєстрація пошкодженого чи знищеного майна громадян через Дію. За даними Мінцифри, протягом 2022 року зафіксовано майже 300 тис. звернень про пошкоджене житло для отримання компенсацій [44]. Аналогічно через Дію організовано оформлення і виплати одноразової грошової допомоги

ВПО, подачу заявок бізнесу на отримання грантів, оформлення ліцензій та дозвільних документів. Це дозволило забезпечити адресність, прозорість і підзвітність державної підтримки в умовах обмежених ресурсів.

Наступним етапом цифрової трансформації в антикорупційній сфері має стати інтеграція в Дію ключових реєстрів у сферах земельних відносин, будівництва, надкористування, дозвільної діяльності, що традиційно вважаються найбільш корупціогенними. Також на часі впровадження цифрових інструментів запобігання конфлікту інтересів та е-декларування на основі технології розподіленого реєстру, машинного навчання і BigData. Як наголошує І. Лопушинський, «саме комплексне застосування блокчейну, штучного інтелекту та великих даних для аналізу корупційних ризиків здатне забезпечити більш точну ідентифікацію, розслідування та запобігання корупції, порівняно з традиційними методами» [71, с. 85]. При цьому важливо враховувати і потенційні ризики цифровізації, пов'язані із забезпеченням кібербезпеки критичної інформаційної інфраструктури, захистом персональних даних, цифровою інклюзією. Адже, як показує досвід впровадження застосунку «Ворог», поспішна діджиталізація без належного рівня захищеності та продуманості технологічних рішень може мати неоднозначні наслідки для суспільної довіри і національної безпеки. Тож розвиток антикорупційних е-інструментів має супроводжуватися комплексом правових, організаційних і технічних заходів з мінімізації супутніх ризиків.

Ризик-орієнтований підхід до оцінки корупційних загроз. В основі цієї практики – розуміння корупції як ризику, що потребує завчасного виявлення, аналізу та мінімізації, а не лише реагування на вже вчинені корупційні діяння. Сутність підходу полягає у зміщенні акцентів антикорупційної політики з каральної функції на прогнозування та попередження корупції на основі комплексної оцінки інституційних вразливостей, сприятливих умов і чинників корупційної поведінки. Перевагою ризик-орієнтованого підходу є те, що він дозволяє сфокусувати обмежені ресурси на найбільш пріоритетних сферах, де ймовірність проявів і потенційні наслідки корупції є максимальними. Крім того,

такий підхід відповідає філософії ощадливого врядування (lean government), що передбачає мінімізацію надмірних функцій контролю, дублювання регуляторних процедур, зайвого бюрократичного тягаря.

Впровадження ризик-орієнтованого підходу потребує якісно нової методології оцінки корупційних ризиків (окремо для мирного часу та умов війни), формування відповідних компетентностей у фахівців з питань запобігання корупції, розвитку аналітичних спроможностей антикорупційних органів. З цією метою НАЗК розроблено «Засади державної антикорупційної політики в Україні на 2020-2024 роки», якими виокремлено 9 ключових сфер з високими корупційними ризиками, що потребують першочергової уваги [18].

Отже, для переходу на ризик-орієнтований формат роботи антикорупційні органи мають оволодіти методами сценарного планування та стрес-тестування, проактивного моніторингу корупційних ризиків у реальному часі. Цьому сприятиме і створення інтегрованої бази даних та системи управління ризиками в Антикорупційній стратегії, що консолідуватиме інформацію правоохоронних органів, фінансового моніторингу, розвідувальних відомств. Застосування BigData і штучного інтелекту для обробки величезних масивів даних дасть змогу виявляти латентні корупційні зв'язки та схеми на ранніх етапах.

Показовим є досвід Служби внутрішніх доходів Сінгапуру, яка активно послуговується предикативною аналітикою для визначення ймовірності вчинення корупційних дій у митних деклараціях з використанням системи штучного інтелекту FINDS. Завдяки обробці великих даних із зовнішніх та внутрішніх джерел система здатна виявляти аномальні операції, підозрілі транзакції, зв'язки між суб'єктами декларування, номенклатурою товарів та країнами походження. Це дозволяє мінімізувати корупційні та фіскальні ризики без надмірного адміністративного втручання у зовнішньоекономічну діяльність.

Ризик-орієнтований підхід має набути особливого значення в умовах відновлення економіки та інфраструктури України у поствоєнний період. Адже, за оцінками KSE, загальна сума прямих збитків інфраструктури внаслідок війни вже перевищила 143 млрд дол. США [2]. Процес повоєнної відбудови

передбачатиме освоєння колосальних обсягів коштів з державного бюджету, міжнародної допомоги та приватних інвестицій, що неминуче пов'язано з масштабними корупційними ризиками. Їх оперативне виявлення, запобігання та деградація неможливі без концентрації уваги антикорупційної системи на найбільш уразливих сферах – будівництві, дорожньому господарстві, енергетиці, соціальній інфраструктурі.

Розвиток культури доброчесності та ділової етики. Ця практика відображає ціннісний вимір антикорупційної політики, адже техніко-юридичні інструменти запобігання корупції не можуть бути ефективними без фундаментальних змін в етичних настановах, поведінкових моделях і суспільних відносинах. Антикорупційні реформи в Україні досі зводилися здебільшого до змін у законодавстві та державних інституціях, однак корупція – це насамперед явище культурного порядку. Саме культура визначає характер владних відносин, рівень громадської довіри та соціального капіталу, ментальну толерантність чи несприйняття корупції. Тож для подолання системної корупції недостатньо лише каральних заходів – потрібна позитивна альтернатива у вигляді нової культури взаємодії влади і суспільства, заснованої на принципах доброчесності, відкритості та підзвітності.

На жаль, традиційна система управлінської освіти в Україні не формує компетентностей доброчесності у публічних службовців. Вітчизняні виші дуже мало уваги приділяють впровадженню навчальних курсів і програм професійної етики і доброчесності для студентів публічного управління, юристів, економістів. Як зазначає Н. Сорокіна, «частка етичних дисциплін у навчальних планах вишів, що готують управлінський персонал, становить не більше 2%, а обсяг викладання етичних компонент не перевищує в середньому 5%» [55, с. 65]. Це актуалізує потребу включення до змісту освіти публічних службовців наскрізної етичної складової, що базуватиметься на цінностях доброчесності, професіоналізму, патріотизму.

В умовах кадрового голоду і швидкого кар'єрного зростання багатьох представників нової адміністративної еліти саме такі «м'які навички» (soft skills)

набувають критичного значення для закріплення нульової толерантності до корупції. Адже, як показує досвід скандальних розслідувань щодо незадекларованих статків, невідповідності способу життя доходам окремих високопосадовців, навіть молоді технократи, які позиціонують себе як «нові обличчя» і борці з корупцією, виявляються не готовими до доброчесної поведінки при владі. Це сигналізує про системність проблеми браку культури доброчесності, що потребує невідкладної корекції через інструменти освіти, професійного розвитку і виховання.

З іншого боку, розвиток культури доброчесності не повинен обмежуватися лише публічною сферою – він має охопити і приватний сектор, громадянське суспільство, медіа. Адже корупція априорі не може існувати у вакуумі – для реалізації будь-якої корупційної схеми потрібен як корумпований чиновник, так і недоброчесний бізнесмен чи пересічний громадянин, готовий дати хабарі заради вирішення своїх проблем. Як наголошує В. Васильєва, «антикорупційний порядок денний має будуватися на партнерстві держави, бізнесу та інститутів громадянського суспільства у проведенні комплексного аудиту доброчесності, розробленні та впровадженні політик доброчесності в публічному і приватному секторах» [8, с. 11].

Першочерговим завданням на цьому шляху має стати розвиток комплаєнс-систем доброчесності в державних компаніях та установах, викриття недоброчесних практик у бізнес-середовищі, просвітницька робота щодо неприйнятності корупції з боку споживачів та медіа. Важливу роль у цьому можуть відіграти професійні асоціації, торгово-промислові палати, галузеві об'єднання підприємців, а також новостворені антикорупційні громадські спілки та коаліції, як-от Рада бізнес-омбудсмена, Всеукраїнська мережа доброчесності та комплаєнсу (UNIC).

Показовим є досвід Проєкту ЄС «Право-Justice», що реалізується в Україні з 2017 року та спрямований на зміцнення верховенства права через освітні й просвітницькі антикорупційні заходи. Так, завдяки грантовій підтримці Проєкту розроблено серію відеокурсів «Конфлікт інтересів: треба знати!», «Комплаєнс:

будуємо бізнес без корупції», «Початкова школа з доброчесності». До їх створення були залучені провідні експерти з антикорупційної тематики, представники громадянського суспільства та бізнесу. Понад 20 тис. публічних службовців, освітян, підприємців, активістів пройшли навчання за цими курсами у 2021-2022 рр. І хоча ці зусилля справді вражають масштабом охоплення, вони є лише першими кроками на шляху до формування всеосяжної культури доброчесності в усіх сферах суспільства.

Деолігархізація політичної та економічної систем. Ця практика передбачає демонтаж інституційних і неформальних механізмів концентрації політичної та економічної влади в руках кількох фінансово-промислових груп (олігархів). Адже саме олігархічний консенсус, що полягає у зрощенні політичного класу з великим бізнесом, монополізації цілих галузей економіки, використанні державних ресурсів для примноження власних статків, є системною першопричиною поширення корупції, регресу реформ, слабкості державних інститутів. Очевидно, що без повноцінного очищення політичної системи від олігархічного впливу, демонополізації ключових галузей економіки, забезпечення рівності усіх перед законом розірвати порочне коло корупції неможливо. У зв'язку з цим вкрай важливими є ініційовані Президентом В. Зеленським у 2021 році кроки щодо нормативно-правового визначення поняття «олігарх» та встановлення особливого порядку їх участі у суспільному житті. Ухвалення Закону «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» стало першою спробою створити юридичний фундамент для деолігархізації.

Втім, як наголошують експерти Національного інституту стратегічних досліджень, «для дієвості антиолігархічного законодавства критично бракує процедур і механізмів практичної реалізації: не визначено чіткі правові наслідки набуття статусу олігарха, способи припинення монополізації ринків і медіа, перевірки кінцевих бенефіціарів активів» [12, с. 12]. Тож процес деолігархізації в Україні все ще перебуває на початковій стадії і потребує подальшої

інституціоналізації.

На наш погляд, ключовими пріоритетами деолігархізації в контексті запобігання корупції мають стати: а) впровадження правил фінансування політичних партій і виборчих кампаній з акцентом на державне фінансування і обмеження приватних внесків; б) законодавча заборона для олігархів та пов'язаних з ними осіб обіймати державні посади, виступати спонсорами партій і кандидатів; в) забезпечення прозорості медіавласності, попередження концентрації медіа в руках олігархів; г) розкриття кінцевих бенефіціарних власників компаній, трастів, офшорних юрисдикцій; г) демонополізація державних і комунальних підприємств у енергетиці, транспортній інфраструктурі, газорозподіленні, передача їх в управління незалежним наглядовим радам.

Особливо актуалізується проблема деолігархізації в умовах повоєнної відбудови, адже олігархічні групи вже розпочали боротьбу за контроль над ресурсами для відновлення. Як зазначає Л. Гонюкова, «перемога над агресором стане початком нової епохи в історії України, а надзвичайні обсяги міжнародної допомоги та інвестицій у відновлення інфраструктури створюють унікальний шанс для перезавантаження держави на нових засадах, вільних від олігархічно-корупційних впливів. І від того, хто контролюватиме розподіл цих ресурсів – олігархи чи незалежні інституції та громадськість – залежить, чи здатна Україна скористатися історичним шансом на рестарт» [10, с. 42].

Західні партнери України неодноразово наголошували, що надання фінансової допомоги на повоєнне відновлення напряму залежатиме від реального прогресу реформ, зокрема в антикорупційній і антиолігархічній сферах. Зокрема, за результатами конференції з питань реформ «Лугано-2022» було визначено, що кошти міжнародних донорів надходитимуть через спеціальний Трастовий фонд для України під егідою Світового банку з дотриманням критеріїв прозорості, підзвітності та ефективності [28]. Це суттєво звужує можливості для традиційного олігархічного розподілу фінансової допомоги, змушуючи олігархів конкурувати за ресурси на загальних підставах.

Таким чином, окреслені ключові антикорупційні практики доцільно розглядати як докорінну зміну світоглядної парадигми протидії корупції в Україні (див. табл. 3.1.).

Таблиця 3.1. – Трансформація ключових практик протидії корупції в Україні

Традиційні практики	Інноваційні практики	Мета трансформації	Очікувані результати
Реагування на вже вчинені корупційні правопорушення	Превентивний підхід, спрямований на ліквідацію причин і умов корупції	Мінімізація корупційних ризиків	Зменшення кількості корупційних діянь і розмірів завданих збитків
Зловживання дискреційними повноваженнями чиновників	Цифровізація більшості публічних послуг та сервісів у форматі «держава у смартфоні»	Усунення корупційних ризиків, пов'язаних із людським фактором	Зниження рівня побутової корупції та підвищення якості послуг
Контроль за дотриманням формальних правил, виявлення порушень	Ризик-орієнтований підхід, прогнозування й попередження корупції на основі big data	Концентрація ресурсів на найбільш уразливих сферах	Зростання ефективності та результативності антикорупційної діяльності
Масова толерантність, психологічне виправдання корупції	Розвиток культури доброчесності та професійної етики в публічному і приватному секторах	Світоглядна трансформація ставлення до корупції в суспільстві	Подолання корупційних стереотипів, утвердження цінностей доброчесності
Зрощення політичного класу з олігархічним капіталом, розподіл економічних активів	Деолігархізація та демонополізація ключових секторів економіки, забезпечення рівності перед законом	Демонтаж інституційних засад олігархічної корупції, створення умов для добросовісної конкуренції	Детінізація економіки, зміцнення державних інститутів, зростання інвестицій

*Джерело: розробка автора.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що розвиток та активне впровадження запропонованих превентивних і цифровізованих практик протидії корупції здатні суттєво посилити інституційну стійкість нашої держави перед викликами війни. Комплексне поєднання новітніх цифрових, аналітичних,

просвітницьких і деолігархізаційних інструментів забезпечить синергетичний ефект у мінімізації корупційних ризиків, очищенні влади, зміні суспільної парадигми сприйняття корупції. Корупція жодним чином не повинна сприйматися як даність чи невідворотне зло – це деструктивна практика, несумісна із цивілізаційним вибором України. Її подолання можливе лише в атмосфері нульової толерантності з боку всіх ключових стейкхолдерів – влади, бізнесу, суспільства. Тож на часі не лише інституційна, але й світоглядна детінізація державної політики та публічної сфери.

Крім того, запропоновані практики набудуть особливого значення для повоєнного відновлення та євроінтеграційного поступу України у післявоєнний період. По-перше, збереження міжнародної фінансової підтримки та інвестицій у реконструкцію інфраструктури на пряму залежатиме від прогресу антикорупційних реформ, прозорості розподілу допомоги, здатності інституцій виявляти і долати корупційні ризики. Як зазначає Н. Ресчке, «країни ЄС не допустять, щоб їхні кошти, спрямовані на відбудову України, були розкрадені корумпованими чиновниками чи олігархами. Тож корупція може стати найбільшим бар'єром на шляху післявоєнного відновлення та євроінтеграції України» [73, С. 5].

По-друге, ефективність післявоєнних трансформацій та реформ безпосередньо залежатиме від результативності боротьби з корупцією та деолігархізації. Адже будь-які спроби модернізувати економіку, запровадити європейські стандарти врядування, реформувати правоохоронну й судову системи наштовхуватимуться на спротив корумпованих еліт та олігархів, у зміні статус-кво. Тому без перемоги над корупцією як явищем усі інші реформи приречені на імітацію та фрагментарність.

По-третє, дієвість інструментів і практик запобігання корупції матиме вирішальне значення для зміцнення обороноздатності та національної стійкості України у протистоянні гібридній агресії РФ. В умовах колосальних безпекових загроз і дефіциту ресурсів саме мінімізація корупційних втрат, ефективність використання оборонного бюджету, доброчесність військового і політичного

керівництва визначатимуть здатність держави захищати суверенітет і територіальну цілісність. Тож розвиток антикорупційної інфраструктури має розглядатися як інтегральний компонент політики національної безпеки України.

Варто відзначити, що попри окремі успіхи й проривні рішення останніх років, політична воля до всеосяжної трансформації антикорупційної системи досі перебуває під питанням. Ухвалення низки прогресивних законів (про Антикорупційну стратегію, захист викривачів, цивільну конфіскацію необґрунтованих активів, олігархів), розширення інституційних спроможностей НАБУ, САП, АРМА, створення Бюро економічної безпеки свідчать про позитивну динаміку. Однак брак реальних вироків топ-корупціонерам, відсутність помітного покращення позицій України в міжнародних антикорупційних рейтингах, збереження неформального впливу олігархів на політикум демонструють дефіцит системності й послідовності у протидії корупції.

Тож для України вкрай важливо використати безпрецедентний кредит довіри з боку західних партнерів, готовність допомагати у повоєнному відновленні для докорінної детінізації державного управління та демонтажу олігархічно-кланової моделі. Будь-які спроби законсервувати стару корупційну систему під прикриттям воєнного стану матимуть катастрофічні репутаційні й ресурсні наслідки, критично послаблять міжнародні позиції та євроінтеграційні перспективи України. Тому саме зараз владі потрібно демонструвати рішучість та послідовність у боротьбі з корупцією як передумові зміцнення обороноздатності й відбудови держави.

Також надважливими є ініціативність та злагодженість зусиль антикорупційних органів, правоохоронців, громадянського суспільства, медіа щодо викриття корупційних схем і мереж, особливо в оборонній сфері та при розподілі міжнародної допомоги. Дієвість антикорупційної інфраструктури, бодай у найскладніших безпекових умовах, має вирішальне значення для суспільної довіри, підтримки реформ з боку населення. Адже торжество

справедливості і невідворотність покарання для корупціонерів навіть під час воєнного стану засвідчуватиме реальні зміни в ціннісних орієнтирах влади, її відданість принципам верховенства права та доброчесності.

Нарешті, Україні вкрай необхідна потужна суспільна коаліція «За чесну та прозору владу», яка б об'єднала всі здорові сили політикуму, бізнесу, громадянського суспільства, освітян, журналістів навколо спільної мети – розбудови України майбутнього, вільної від корупції, клановості, незаконного збагачення. Без глибокої світоглядної трансформації, «перезавантаження» ціннісних установок громадян щодо неприйнятності корупції будь-які інституційні зміни і законодавчі новели не матимуть очікуваного ефекту. Лише атмосфера загальної нетерпимості до корупційних проявів, доброчесність кожного на своєму місці, синергія зусиль усіх «агентів змін» здатні розірвати це порочне коло.

3.2 Розробка оптимального сценарію і плану дій на обласному рівні із посилення відповідальності за корупційні правопорушення як чинник зміцнення державної безпеки

Харківська область, яка зазнала руйнувань внаслідок бойових дій на суму понад 119 млрд грн, щомісяця потребує на невідкладні потреби ВПО, закупівлі для ЗСУ та відновлення інфраструктури близько 3,2 млрд грн з держбюджету та міжнародної допомоги. При цьому, за даними НАЗК, протягом 2022 року в регіоні зафіксовано 192 випадки ймовірних корупційних дій при розподілі гуманітарки, виплатах ВПО, проведенні відновлювальних робіт. Соціологічні опитування свідчать, що понад 67% жителів області стикалися з корупцією при отриманні допомоги чи адмінпослуг. Така ситуація потребує комплексних антикорупційних заходів, які б відповідали на екзистенційні виклики війни та очікування суспільства.

Беручи до уваги складність зовнішньополітичного і ресурсного контексту, виснаження України тривалою війною, зростаюче невдоволення західних партнерів, особливо майбутньої адміністрації Д. Трампа після 20 січня 2025 року, необхідність пошуку нової формули миру, а також ймовірні провокації з боку РФ, пропонується такий сценарій і план дій.

Сценарій пропонується такий: Харківська область, як один із регіонів, що найбільше постраждали від російської агресії, в умовах дефіциту ресурсів, наростаючої «втоми» міжнародних донорів та невизначеності безпекових перспектив, ініціює інноваційну модель протидії корупції воєнного часу з акцентом на цифровізацію, залучення ветеранських і волонтерських спільнот, забезпечення справедливого розподілу допомоги. Це дозволяє не лише ефективніше використовувати обмежені ресурси, але й відновити довіру суспільства та іноземних партнерів, запобігти соціальній напрузі та ворожим інформаційним впливам.

Передумови сценарію:

а) Ініціювання Офісом Президента розроблення регіональних антикорупційних програм як складової національної політики безпеки і відбудови. Методична та ресурсна підтримка регіональних ініціатив з боку НАЗК, НАБУ, ДАСУ.

б) Визнання керівництвом області та органами місцевого самоврядування критичності мінімізації корупції як питання виживання, збереження соціальної стабільності, забезпечення підтримки партнерів у ситуації «втоми від України».

с) Пріоритезація антикорупційної діяльності в сферах розподілу гуманітарної і бюджетної допомоги, виплат ВПО, закупівель для ЗСУ та ТРО, відновлення базової інфраструктури, з огляду на найвищі корупційні ризики та соціальну чутливість.

д) Розвиток регіональної цифрової інфраструктури на основі сучасних блокчейн-рішень для забезпечення максимальної прозорості, підзвітності та справедливості розподілу допомоги і ресурсів.

е) Формування широкої суспільної коаліції за доброчесність із залученням ветеранських, волонтерських, правозахисних організацій, релігійних і бізнес-спільнот, авторитетних лідерів громадської думки.

Очікувані результати сценарію:

– Приборкання найбільш соціально загрозливих проявів корупції, пов'язаних із забезпеченням базових потреб населення, підтримкою ЗСУ, відновленням ключової інфраструктури.

– Підвищення адресності, прозорості і справедливості розподілу гуманітарної та бюджетної допомоги завдяки цифровізації обліку та контролю допомоги, залученню громадськості.

– Посилення інституційної спроможності та підзвітності органів влади, зниження толерантності до корупції серед вразливих груп, передусім ВПО та ветеранів.

– Відновлення довіри західних партнерів до ефективності використання допомоги та реальності антикорупційного прогресу. Збереження підтримки України в умовах зміни влади в країнах-донорах.

– Зміцнення суспільної єдності та стійкості до ворожих інформаційних кампаній, побудованих на дискредитації влади через корупцію.

Ризики сценарію:

1) Інерційність бюрократії та правоохоронної системи, їх неготовність до інноваційних підходів, опір змінам звичних корупційних практик.

2) Обмеженість фінансових та людських ресурсів для впровадження технологічних рішень, забезпечення роботи антикорупційної інфраструктури.

3) Переважання популістичної риторики «єдності нації перед загрозою» над реальними антикорупційними кроками. Ризик імітації боротьби з корупцією.

4) Потенційне несприйняття жорстких заходів з боку патерналістськи налаштованої частини суспільства. Підживлення нарративу «всі політики – корупціонери».

План дій:

1) Укладення Суспільного договору доброчесності між ОВА, облрадою, РДА, ОТГ, ветеранськими і волонтерськими спільнотами, бізнес-об'єднаннями, релігійними організаціями, ЗМІ. Фіксація зобов'язань сторін у протидії корупції, конкретних завдань взаємодії.

2) Запуск на базі обласної ради платформи «Харківщина без корупції» за участю всіх підписантів Суспільного договору. Інституціоналізація діалогу та координації зусиль стейкхолдерів.

3) Проведення ІТ-компаніями регіону (Сімкорд, Харківський Айти кластер, Sigma Software, NIX Solutions та ін.) на запит ОВА комплексного аудиту вразливостей наявних баз даних і систем обліку соціальних виплат, допомоги ВПО, пільг ветеранам. Розроблення дорожньої карти з їх цифрової трансформації на базі блокчейну.

4) Впровадження в пілотному режимі блокчейн-систем розподілу гуманітарної допомоги, компенсацій за зруйноване житло, коштів міжнародних донорів. Відкритий доступ до знеособлених даних, можливість відслідковування допомоги до кінцевого отримувача.

5) Запуск чат-боту «Стоп корупція» для консультування громадян щодо порядку отримання допомоги, підстав для виплат, причин відмов. Можливість повідомлення про факти вимагання чи хабарництва.

6) Проведення ветеранськими, правозахисними організаціями громадського аудиту розподілу та використання благодійної і гуманітарної допомоги в області. Формування спільних з владою БД волонтерів і бенефіціарів допомоги.

7) Включення представників ЗСУ, ТРО, учасників бойових дій до комісій з прийому відремонтованих та відбудованих за бюджетні кошти об'єктів інфраструктури. Опублікування актів виконаних робіт.

8) Ініціювання ветеранськими організаціями внесення змін до обласної комплексної програми соцзахисту учасників СОУ (з 2022 р.), АТО/ООС та родин загиблих в частині реального забезпечення їх житлом, земельними ділянками, допомогою з працевлаштування. Моніторинг виконання соціальних гарантій.

9) Проведення ОВА спільно з експертами Ради Європи серії публічних консультацій та антикорупційних навчань для управлінців обласного та місцевого рівнів на тему доброчесності та підзвітності в умовах війни. Підвищення компетентності держслужбовців.

10) Налагодження постійного інформування міжнародних партнерів, донорських організацій про використання наданих ресурсів, викриті факти корупції та вжиті заходи реагування. Забезпечення контролю з боку аудиторів МВФ, Світового банку, ЄС.

Пропоновані заходи в рамках сценарію дозволяють сфокусувати зусилля на найбільш гострих корупційних викликах воєнного часу, полегшити тягар населення через підвищення адресності й справедливості підтримки, залучити до антикорупційної діяльності широкі кола громадянського суспільства. За належної організації цей сценарій може стати прикладом інноваційної регіональної практики детінізації в масштабах країни, сприятиме відновленню довіри до України з боку західних партнерів в умовах турбулентності світової політики.

ВИСНОВКИ

Проведені вище дослідження дозволяють зробити такі агреговані висновки.

1) За підсумками параграфу 1.1. можна сказати, що корупція є однією з найсерйозніших загроз державній безпеці України. Завдяки глибокому вкоріненню у владних інституціях, правоохоронних і безпекових структурах, вона системно руйнує державу, перешкоджає реалізації національних інтересів і курсу на євроатлантичну інтеграцію. Чинна в Україні модель протидії корупції потребує серйозного вдосконалення. Попри прогрес у формуванні антикорупційного законодавства й інфраструктури, реальна ефективність запобігання і протидії корупції залишає бажати кращого. Необхідним є посилення превентивної складової – впровадження антикорупційної освіти, формування культури доброчесності, розвиток громадського контролю. Боротьба з корупцією як загрозою державній безпеці в умовах російської агресії має стати ключовим напрямом національної безпеки України. Корупція є серйозною перешкодою для зміцнення української державності, прискорення безпекових реформ, інтеграції до ЄС і НАТО. Тому така боротьба потребує консолідації зусиль влади і суспільства, політичної волі й готовності до кардинальних антикорупційних перетворень.

2) За результатами аналізу (пп.1.2.) основних міжнародних рекомендацій з посилення протидії корупції як загрозі національній безпеці рекомендації, можна дійти двох ключових висновків. По-перше, посилення інституційної незалежності антикорупційної інфраструктури є наскрізним пріоритетом, що відзначається як НАТО, так і ОЕСР. Забезпечення належних гарантій автономності НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС має вирішальне значення для мінімізації політичного впливу на їх діяльність і підвищення довіри суспільства та міжнародних партнерів. По-друге, розвиток публічно-приватного партнерства, залучення бізнесу до антикорупційних ініціатив є перспективним

напрямом зниження корупційних ризиків, особливо у сфері розподілу коштів на повоєнне відновлення України. Впровадження антикорупційних комплаєнс-програм для бізнесу, застосування механізмів добровільних «Пактів доброчесності» дозволить підвищити прозорість держзакупівель і мінімізувати зловживання.

3) Міжнародний досвід протидії корупції показує, що її ефективно подолання можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує превентивні, просвітницькі та репресивні заходи. Країни Балтії, Румунія та Сінгапур продемонстрували, що створення незалежних антикорупційних інституцій із належним фінансуванням і повноваженнями значно підвищує ефективність державної антикорупційної політики. Важливою складовою успішної протидії корупції є впровадження інноваційних інструментів, таких як цифровізація державних послуг і прозорість у процесі державних закупівель, що мінімізують корупційні ризики та спрощують процеси контролю. Успішні антикорупційні стратегії також передбачають формування культури доброчесності та створення негативного ставлення до корупції через просвітницькі програми, які охоплюють громадян, зокрема молодь. Політична воля керівництва держави, що базується на принципі «нульової толерантності» до корупції, має вирішальне значення у забезпеченні стабільності та незворотності реформ. Україна, маючи власний досвід протидії корупції, потребує адаптації передових зарубіжних підходів, зокрема тих, що враховують її специфічні безпекові виклики. Лише стратегічний підхід до протидії корупції, спрямований на зменшення корупційних ризиків у системі державного управління, може забезпечити захист національної безпеки, задовольнити запит суспільства на прозорість влади та підвищити міжнародний авторитет України.

4) В умовах війни з РФ ефективність антикорупційних органів стала питанням обороноздатності й виживання країни. Саме завдяки зусиллям НАБУ, САП, ВАКС у воєнний час вдалося виявити й нейтралізувати масштабні корупційні зловживання в Міноборони, «Укроборонпромі», на митниці, які ставили під загрозу воєнні спроможності України. Подальше зміцнення

антикорупційних органів і забезпечення невідворотності покарання за топ-корупцію є передумовою перемоги на полі бою й успішного відновлення країни. Дієвість антикорупційної інфраструктури безпосередньо впливає на збереження й розширення міжнародної підтримки України. Адже довіра західних партнерів до цільового й ефективного використання наданої безпекової, фінансової та гуманітарної допомоги залежить саме від здатності України карати корупціонерів на найвищому рівні. Лише демонструючи «нульову толерантність» до корупції, Україна може розраховувати на належний рівень допомоги для протистояння агресору.

5) Результати аналізу засвідчили, що за масштабами фінансових втрат від корупції в оборонній сфері (758,1 млн грн за даними ДАС), обсягами неефективно використаної міжнародної допомоги (400 млн грн на закупівлях пального), поширеністю зловживань при мобілізації до ЗСУ (до 30% призовників стикалися з вимаганням хабарів, за даними ЦПК), корупція стала топ-загрозою державній безпеці України. Попри окремі відставки високопосадовців (лише 6 з 41 фігурують у справах НАБУ), влада досі не продемонструвала справжньої політичної волі до викорінення корупції воєнного часу, що може коштувати Україні колосальних репутаційних втрат і згорання безпекової, фінансової та гуманітарної підтримки Заходу.

6) Запропоновані 4 інноваційні антикорупційні практики (тотальна цифровізація державних послуг, ризик-орієнтований підхід, розвиток культури доброчесності, деолігархізація) у своїй синергії здатні забезпечити докорінну трансформацію традиційної антикорупційної політики в Україні. Їх активне впровадження дозволить сконцентрувати обмежені ресурси на превентивній складовій, мінімізувати корупційні ризики на системному рівні, змінити суспільне ставлення до корупції з толерантно-поблажливого на нетерпимо-засуджуюче. Це матиме визначальне значення для зміцнення інституційної стійкості і прозорості держави в умовах воєнних загроз, збереження міжнародної підтримки України у протистоянні з агресором. Тож розвиток запропонованих практик має розглядатися владою як інтегральна складова політики безпеки,

обороздатності та повоєнної розбудови України.

7) Для ефективної реалізації запропонованого сценарію протидії корупції керівництву Харківської області необхідно забезпечити політичну волю, залученість та скоординованість дій усіх стейкхолдерів – органів влади, правоохоронців, громадянського суспільства, ветеранських і волонтерських спільнот, бізнесу, медіа. Впровадження інноваційних цифрових інструментів (блокчейн, онлайн-платформи, чат-боти) разом із розширенням повноважень і спроможностей антикорупційної інфраструктури (НАЗК, НАБУ, АРМА, Держаудитслужби) дозволить забезпечити належний моніторинг і контроль використання обмежених ресурсів. Підвищення адресності допомоги, прозорості закупівель, посилення відповідальності за злочини, пов'язані з воєнною корупцією, мають знизити толерантність суспільства до корупційних практик. Врешті, перетворення Харківщини на «острівець доброчесності» стане символічним прикладом можливості реальних змін навіть у найскладніших умовах війни, сприятиме відновленню довіри міжнародних партнерів та інвесторів до регіону та країни в цілому.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 366 с.
2. Аналіз збитків від пошкоджень української інфраструктури станом на 30 грудня 2022. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/infrastructure-russia-will-pay/> (дата звернення: 12.11.2024).
3. Армія. Друзі. Бабки. Як «Укроборонпром» купує пальне через прокладки. Bihus.info. 2022. URL: <https://bihus.info/armiya-druzi-babky-yak-ukroboronprom-kupuue-palne-cherez-prokladky/> (дата звернення: 12.11.2024).
4. Бездольний М. Ю., Дукач Ю. О., Ніколенко О. В. Зарубіжний досвід запобігання і протидії корупції в контексті євроінтеграції України. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 209-214. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.4.30>
5. Боровик А. Корупція і війна. Як перезавантажити систему під час війни? Transparency International Україна. 2022. URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/koruptsiia-i-viina-iak-perezavantazhyty-systemu-pid-chas-viiny/> (дата звернення: 12.11.2024).
6. Бурба В. Запобігання корупції в секторі безпеки і оборони України як необхідна складова ефективної системи антикорупційної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 11. С. 125-132. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.11.20>
7. Бусол О. Ю. Міжнародний досвід побудови та функціонування спеціалізованих органів з протидії корупції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14. С. 199-204. DOI: [10.33244/2521-1196.14.2019.199-204](https://doi.org/10.33244/2521-1196.14.2019.199-204) (дата звернення: 12.11.2024).
8. Васильєва В. Доброчесність і комплаєнс – наріжні камені європейського врядування. Київ: Центр політико-правових

реформ, 2021. 39 с. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Integrity-and-Compliance_Report.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

9. Герасимчук К. Ю., Мірошніченко В. І. Корупція як загроза національній безпеці України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 66-68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/13> (дата звернення: 12.11.2024).

10. Гонюкова Л., Чиркова Н. Вимірювання цінностей публічних службовців: світовий досвід. *Збірник наукових праць НАДУ при Президентіві України*. 2021. Вип. 1. С. 40–45.

11. ДАСУ розповіла про топ-7 порушень на закупівлях у Міноборони у 2022 році. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/7/696867/> (дата звернення: 12.11.2024).

12. Дацюк А., Петрова А., Кириченко Ю. Політико-правові засади деолігархізації в Україні. Київ: НІСД, 2022. 50 с.

13. Деолігархізація та подолання корупції: чого не вистачає антикорупційному порядку денному / Transparency International Україна. 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/deoligarhizatsiya-ta-podolannya-koruptsiyi-chogo-ne-vistachaye-antikoruptsiijnomu-poryadku-dennomu/> (дата звернення: 12.11.2024).

14. Держаудитслужба про результати заходів контролю у 2022 році. *Армія-Інформ*. 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/derzhaudytsluzhba-pro-rezultaty-zahodiv-kontrolyu-u-2022-roczii/> (дата звернення: 12.11.2024).

15. Дмитренко В. Г. Вдосконалення антикорупційної політики як важливий напрям зміцнення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 14. С. 162-168. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.14.162 (дата звернення: 12.11.2024).

16. Желік М. Б. Адміністративно-правове забезпечення антикорупційної діяльності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Державний університет інфраструктури та технологій. Київ, 2021. 485 с.

17. За рік прокурори САП повідомили про підозру 60 особам у розкраданні коштів на відновлення. *Слово і діло*. 2023. URL:

<http://surl.li/zyktgy> (дата звернення: 12.11.2024).

18. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020-2024 роки, затверджені Законом від 18.06.2020 № 3959-ХІІ. URL: <http://surl.li/fawuiy> (дата звернення: 12.11.2024).

19. Звіт Держаудитслужби за результатами діяльності у 2022 році. URL: https://dasu.gov.ua/attachments/0908da99-01a3-4eaa-b71b-975f309d73cd_Zvit_rishenia_KMU_vid_270422_441.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

20. Звіт НАЗК за 2021 рік. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/NAZK-Zvit-za-2021-rik-15.04.2022-1-1.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).

21. Звіт НАЗК за 2022 рік. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/Zvit2022.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).

22. Звіт про діяльність Вищого антикорупційного суду за 2022 рік. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/report/НАСС_Report_2022.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

23. Звіт про діяльність Національного антикорупційного бюро України за 2022 рік. URL: <https://nabu.gov.ua/report/zvit-pro-diyalnist-nacionalnogo-antukorupciynogo-byuro-ukrayiny-za-2022-rik> (дата звернення: 12.11.2024).

24. Звіт Служби безпеки України за результатами діяльності у 2021 році. URL: <https://ssu.gov.ua/uploads/files/original/files/88/9b/8a/88f02a68e455012f5af15f3899ab44e9.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).

25. Ісайко Д. Специфіка реалізації основних форм взаємодії органів публічної влади у системі національної безпеки: теоретичні та практичні аспекти. *Актуальні проблеми державного управління*. 2024. № 1 (64). С. 151-162. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-09> (дата звернення: 12.11.2024).

26. Керімов А., Стародубцев А. Інституційні основи боротьби з корупцією в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. № 4. С. 172-183. DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(117\)16](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(117)16) (дата звернення: 12.11.2024).

27. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 12.11.2024).

28. Конференція з питань відновлення України в Луганно / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-dopomoga-ukrayini/konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini-v-lugano> (дата звернення: 12.11.2024).
29. Корупція в армії в умовах воєнного стану. ГО «Центр протидії корупції». 2022. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=597385518723137> (дата звернення: 12.11.2024).
30. Корупція на Харківщині: як війна впливає на сприйняття та досвід корупції в регіонах / Transparency International Україна. 2022. URL: <https://ti-ukraine.org/research/koruptsiia-na-kharkivshchyni-iaak-viina-vplyvaie-na-spryniattia-ta-dosvid-koruptsii-v-rehionakh/> (дата звернення: 12.11.2024).
31. Красников Є. Комунікативні підходи до підтримки бажаних організаційних змін у якості публічних послуг. *Актуальні проблеми державного управління*. 2023. № 62 (1). С. 99-113. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/22629> (дата звернення: 12.11.2024).
32. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 12.11.2024).
33. Лукін С. Ю., Сьомін С. В. Досвід європейських країн у боротьбі з корупцією як основа для створення механізму запобігання та протидії корупції в Україні. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 195-200. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.2.195 (дата звернення: 12.11.2024).
34. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ: Атіка, 2001. 304 с.
35. Міжнародна допомога Україні: на що підуть гроші та як уникнути корупційних ризиків. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/ni-koruptsii/2022/10/10/692475/> (дата звернення: 12.11.2024).
36. НАБУ і САП викрили схему розкрадання понад 475 млн грн на закупівлі харчування для ЗСУ. НАБУ. 2023. URL:

<https://nabu.gov.ua/tags/zakupivli-dlya-zsu> (дата звернення: 12.11.2024).

37. НАЗК у 2022 році направило до суду 637 адмінпротоколів щодо правопорушень, пов'язаних з корупцією / Офіційний сайт НАЗК. 04.01.2023. URL: <https://bit.ly/3ksYr7K> (дата звернення: 12.11.2024).

38. Настюк В., Мельник С. Корупція як загроза національній безпеці України. *Публічне право*. 2021. № 1. С. 56-64. DOI: <https://doi.org/10.37374/2021-41-06> (дата звернення: 12.11.2024).

39. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2018. 472 с.

40. Нестеренко К. О., Савчук Д. А. Зарубіжний досвід протидії корупції як загрозі публічній безпеці та адміністрування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 228-231. DOI: <https://doi.org/10.32837/ryuv.v2i27.500> (дата звернення: 12.11.2024).

41. Новак А. Теоретико-методологічні засади дослідження протидії корупції в контексті забезпечення національної безпеки України. *Аспекти публічного управління*. 2021. № 1. С. 97-103. DOI: <https://doi.org/10.15421/152108> (дата звернення: 12.11.2024).

42. Новіков О. Ф. Світовий досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. *Ефективність державного управління*. 2022. Вип. 1. С. 114-130. DOI: 10.33990/2070-4011.71.2022.264740

43. Опора України: антикорупційні організації в дії. РЕФОРУМ. 04.04.2022. URL: <https://bit.ly/3m9Kytj> (дата звернення: 12.11.2024).

44. Понад 295 тисяч українців зафіксували пошкоджене і знищене майно через «Дію». URL: <http://surl.li/ynusiq> (дата звернення: 12.11.2024).

45. Правоохоронці викривають зловживання у сфері гуманітарної допомоги на місцях. НАЗК. 2023. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/pravoohorontsi-vykrivayut-zlovzhyvannya-u-sferi-gumanitarnoyi-dopomogy-na-mistsyah/> (дата звернення: 12.11.2024).

46. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних

закупівель: Закон України від 19.09.2019 № 114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

47. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації: Закон України від 02.12.2021 № 1952-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-20#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

48. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедури здійснення конфіскації: Закон України від 31.10.2019 № 264-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

49. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

50. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

51. Протидія корупції на митниці – від початку повномасштабної агресії рф. Державна митна служба України. 2023. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/protidiiia-koruptsiyi-na-mitnitsi--vid-rochatku-rovnomasshtabnoyi-agresiyi-rf-686> (дата звернення: 12.11.2024).

52. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27.10.2020 № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

53. Сисоєнко Г. Ефективність запобігання та протидії корупції в Україні: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 1. С. 17-22. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2021.01.017> (дата звернення: 12.11.2024).
54. Скільки міжнародної допомоги отримала Україна у 2022 році. *Слово і діло*. 2023. URL: <http://surl.li/auxhuwo> (дата звернення: 12.11.2024).
55. Сорокіна Н. Г. Комплаєнс-контроль у сфері публічного управління: досвід зарубіжних країн. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 2. С. 60-67. DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.21.02.08>.
56. Справа Міноборони: хто наживався на харчуванні військових. *Слово і діло*. 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/25/kolonka/aleksandr-radchuk/bezpeka/sprava-minoborony-xto-nazhyvavsya-xarchuvanni-vijskovykh> (дата звернення: 12.11.2024).
57. Справа Резнікова: хто і як наживався на закупівлях для ЗСУ. *Слово і діло*. 24.01.2023. URL: <https://bit.ly/3keJpZm> (дата звернення: 12.11.2024).
58. Трепак В. М. Система заходів антикорупційного спрямування у розвитку національного законодавства. *Юридичний вісник*. 2021. № 1. С. 187-194. DOI: 10.32837/уив.v0i1.2097 (дата звернення: 12.11.2024).
59. Федоров М. Україна – це цифрова країна майбутнього. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mihajlo-fedorov-ukrayina-ce-cifrova-krayina-majbutnogo> (дата звернення: 12.11.2024).
60. Шмігель Є. Ф. Імплементация досвіду прибалтійських країн-членів Європейського Союзу щодо протидії та боротьби з корупцією. *Право та державне управління*. 2022. № 1. С. 57-65. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.8>
61. Як мінімізувати корупційні ризики під час війни: рекомендації Transparency International Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/yak-minimizuvaty-korupciyni-ryzyky-pid-chas-vijny-rekomendatsiyi-transparency-international-ukrayina/> (дата звернення: 12.11.2024).
62. Ярмистий М. Імперативи публічного управління в процесах

оптимізації органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми державного управління*. 2024. № 1 (64). С. 194-206. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-12> (дата звернення: 12.11.2024).

63. Anti-Corruption Reforms in Ukraine. 5th round of monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan. Paris: OECD Publishing, 2022. 224 p. URL: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Anti-Corruption-Reforms-Ukraine-Round-5-Monitoring-Report-ENG.pdf> (last accessed: 12.05.2024).

64. Anti-Corruption Reforms in Ukraine: 4th round of monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan. Paris: OECD Publishing, 2017. 270 p. DOI: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264270008-en> (last accessed: 12.05.2024).

65. Brussels Summit Communiqué issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (last accessed: 12.05.2024).

66. Corruption Perceptions Index 2021. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021> (last accessed: 12.05.2024).

67. Dan Vlăduț Anti-Corruption in Romania – 15 Years of Struggle. What Works, What Does Not Work. A Comparative Analysis. RAIS Conference Proceedings. 2021. P. 194-200. DOI: 10.5281/zenodo.4640785 (last accessed: 12.05.2024).

68. Fourth Evaluation Round: Compliance Report – Ukraine. Strasbourg: GRECO Secretariat, 2020. 52 p. URL: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/16809969a4> (last accessed: 12.05.2024).

69. Gaman-Golutvina, O. The Challenges of Countering Corruption in Ukraine: The Impact of Russia's War. *The Brown Journal of World Affairs*. 2023. Vol. 29, Issue 2. P. 25-32. URL: <https://www.proquest.com/docview/2781289529?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true> (last accessed: 12.05.2024).

70. Integrity Pacts: A How-To Guide from Practitioners. Berlin: Transparency International, 2016. 43 p. URL:

<https://www.transparency.org/en/publications/integrity-pacts-a-how-to-guide-from-practitioners> (last accessed: 12.05.2024).

71. Lopushynskyi, I., Kovnir, O., Iatsyshyn, A., Sokolov, V., & Iatsyshyn, A. Use of Blockchain and Big Data Technologies for Anticorruption Compliance in Public Administrations. *Informatyka Ekonomiczna*. 2022. Vol. 64, No. 2. P. 82-94. DOI: <https://doi.org/10.15611/ie.2022.2.06> (last accessed: 12.05.2024).

72. Mocanu R., Polese A. Transitional Economies of Eastern Europe and the former Soviet Union. Abingdon: Routledge, 2022. 278 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003134350> (last accessed: 12.05.2024).

73. Reschke, N. Reconstructing Ukraine: The immense challenges ahead. European Policy Centre. Policy Brief, 02 June 2022. 9 p. URL: https://www.epc.eu/content/PDF/2022/Ukraine_reconstruction_NR.pdf (date of access: 12.05.2023).

74. Romanova V., Umland A. Ukraine's Decentralization Reforms Since 2014. Great Gains, Key Challenges. PONARS Eurasia Policy Memo. 2019. No. 594. P. 1-6.